

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Національна спілка краєзнавців України

*Сучасні тенденції та шляхи вдосконалення
практичної підготовки*

матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару

Тернопіль, 2021

Редакційна колегія

Андрій Кузишин, декан географічного факультету, доцент, канд. геог. наук
(відповідальний редактор)

Іван Каплун, керівник виробничої практики ТНПУ

Ярослав Мариняк, доцент кафедри географії України і туризму, канд. геог. наук

Андрій Огнистий, декан факультету фізичного виховання, доцент, канд. наук з фіз. вих.
і спорту

Світлана Пида, завідувач кафедра ботаніки та зоології, професор, доктор сільськогосп.
наук

Інна Поплавська, доцент кафедри географії України і туризму, канд. геог. наук
(відповідальний секретар)

*Друкується за рішенням Науково-методичної комісії географічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка,
протокол № 3 від 30 листопада 2021 р.*

Сучасні тенденції та шляхи вдосконалення практичної підготовки : Матеріали міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль: Вектор, 2021. 108 с.

У збірнику наукових праць включені тексти доповідей викладачів Тернопільського національного педагогічного університету з широкого спектру теоретичних і прикладних питань організації та проведення практик для студентів освітніх програм, підготовка за якими здійснюється в університеті, розкрито зміст та теоретико-методичні підходи до проведення практик.

Для викладачів закладів вищої освіти, науковців, докторантів, аспірантів, студентів, учителів і всіх зацікавлених.

Тексти представлено у авторській редакції мовою оригіналу. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, дат і інших відомостей.

Адреса редакційної колегії:

Географічний факультет

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

вул. М. Кривоноса, 2

м. Тернопіль, 46027

Тел.: +38 035 436154

e-mail: cesk.tnpu@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ПРОЄКТУ З ПРОБЛЕМ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

*Кузмишин А.В.,
декан географічного факультету*

Підготовка студентом закладу вищої освіти науково-дослідного проєкту вимагає формування чіткого алгоритму роботи, що забезпечив би дотримання певної етапності та структурованості дослідження. Воно повинно бути виконане в рамках певної концепції, висувати певні гіпотези, бути спрямованим на їх підтвердження або спростування.

Н. Мезенцева та К. Мезенцев згрупували концепції та підходи, які використовуються в сучасній суспільній географії щодо оцінки феномену регіонального розвитку в чотири групи [2, с. 9]:

- Полімасштабність розвитку та концепції регіоналізації простору;
- Нерівномірність розвитку та концепції поляризації простору;
- Комплексність розвитку та концепції кластерно-мережевої організації простору;
- Суб'єктивність сприйняття розвитку та концепції перцепції простору.

Їх опрацювання в свою чергу вимагає використання певних методологічних підходів.

Філософська методологія є основою філософського підходу при дослідженні регіонального розвитку. Насамперед в такому дослідженні слід говорити про використання принципів, категорій та законів діалектики.

Природньо, що базовими принципами діалектики, які застосовані в подібному дослідженні є рух і розвиток, взаємозумовленість і взаємозв'язок, та в значній мірі – причинність. Світоглядна роль першої пари (рух і розвиток) сформували історичний метод, який передбачає розгляд кожної географічної (територіальної) системи як такої, що передбачає етапність еволюції: виникнення (зародження), становлення, активне функціонування, переродження/перетворення. Адже якщо є причина, то є і зумовлений нею наслідок (це прояв парної категорії діалектичного розгляду). Для нашого дослідження властивий двоякий зв'язок цих категорій – наслідок може стати причиною.

Зв'язок трьох категорій речі (сфери) – властивості – відносини є основою розуміння принципів взаємозумовленості, взаємозв'язку та причетності. В дослідженнях суспільно-географічного спрямування саме просторові відносини є основними. Зв'язок явищ та речей в часі є основою генетичного підходу, що дає змогу розкрити походження об'єктів. Зв'язок з принципом причетності пояснює, чому поява, розвиток чи функціонування одних явищ обумовлено іншими. Наприклад певні соціально-економічні, історико-географічні умови

спричиняють відповідну політичну орієнтацію населення, що виражається у певній електоральній прихильності.

Не можна розглядати просторові прояви відособлено – критично важливо враховувати зв'язки, які є визначальними для розуміння різного виду, типу і масштабу систем (національна, регіональна, соціально-економічна, соціально-політична та інші територіальні системи).

Водночас всі окреслені вище категорії (принципи) слід розглядати в парному варіанті, адже це є основою діалектичного осмислення проблеми. Правильне розуміння парних категорій зміст і форма забезпечує розуміння проблеми впливу простору і часу при розгляді соціально-політичних процесів. Адже відокремлено вони не існують та не можуть мати системного оціночного моменту.

Для підготовки науково-дослідного проєкту з проблем регіонального розвитку актуальним є метод математичного моделювання, що виріс з методу формалізації. В загальному вигляді це твердження відображається у діалектичному законі «переходу кількості в якість» – зростання значення кількісних показників явища призводить у кінцевому підсумку до зміни суті цих явищ. А тому явище має відповідну вагу та значущість тільки у випадку поєднання своїх кількісних та якісних визначеностей.

Важливим є визнання категорії одиничного, особливого і загального. Діалектика цих категорій дозволяє робити твердження, що дане дослідження (як і будь яке суспільно-географічне) мусить вивчати закономірності розвитку і функціонування об'єктів, але це зробити можна лише через виявлення особливого, специфічного, характерного у відносинах між явищами та процесами. А це можливо зробити лише при дослідженні конкретних об'єктів, які попередньо одинично виокремлені в просторі і часі.

Підготовка науково-дослідного проєкту з проблем регіонального розвитку вимагає врахування принципу переходу від абстрактного до конкретного. Відомо, що в процесі пізнання формуються різного роду абстрактні його визначення, які зазвичай не є односторонніми. Мислення, як вказує О. Шаблій, їх об'єднує, синтезує і цим самим знання про об'єкти стає повнішим, а отже – конкретнішим [4, с. 53].

Близький до філософських методів є метод історизму. Адже процес оцінки регіонального розвитку є змінний в часі та зумовлює певні риси на кожному історичному відтинку. З позиції сучасної хорологічної парадигми географії історичний підхід передбачає дослідження географічних об'єктів у розвитку. При проведенні дослідження регіонального характеру він важливий, адже дозволяє обґрунтовувати динаміку та тенденції соціально-економічного та соціально-політичного розвитку. Суть історичного підходу полягає у тому, що всі явища і події розглядаються як процеси – у часі і просторі. Це дозволяє виявляти дію чинників у часі і об'єкт дослідження представляється не як часовий зріз процесу у фіксований момент часу, а як виділена фаза процесу,

відносно якої відома передісторія, а також можна передбачити можливий варіант розвитку у майбутньому. І тут доречним є твердження К. Немца і Л. Немиць, що «за принципом історизму події майбутнього формуються вже сьогодні. ... інформаційні передумови майбутніх подій повинні якимсь чином проявлятися у сучасному інформаційному просторі, бо вони є відображенням тих матеріальних процесів, які «готують» матеріальне підґрунтя виникнення майбутніх подій [3, с. 67]. Більше того, можливо, інформаційні сигнали майбутнього можуть впливати певним чином на перебіг сучасних подій і процесів. Тому цілком ймовірно, що така інформаційна детермінація подій у часі має двосторонній характер. Можна припустити, що матеріальні сигнали майбутнього спочатку настільки слабкі, що сучасні методи і технології моніторингу неспроможні їх прийняти, зафіксувати і розшифрувати. Але по мірі зародження і розвитку подій їх матеріальний вплив прогресивно зростає і, врешті-решт, досягає порогу чутливості сучасних засобів моніторингу. У цьому відношенні головне завдання науки полягає у тому, щоб якомога раніше розгледіти інформаційні «зародки» майбутніх подій, правильно їх розшифрувати і побудувати достовірний прогноз. Особливо це важливо для подій, які можуть суттєво вплинути на суспільство, його стан і перспективи розвитку. Як тільки подія, що формується, стала помітною і доступною для спостереження, швидко зростає кількість і якість моніторингової інформації і прогноз з часом стає все більш точним і достовірним [3, с. 67]. Принцип історизму надає можливість наукового передбачення в пізнавальній та практичній діяльності, зокрема, виявлення закономірностей суспільного розвитку. Застосування цього принципу вимагає залучення значного фактологічного матеріалу і надає можливість вивчати об'єкт у широкому історико-географічному контексті, розкривати механізми і закономірності історичного процесу, показувати, як під впливом певних умов і факторів суспільного розвитку відбувається перевтілення одного якісного стану суспільства в інше. Часова характеристика, як одна з найважливіших якостей принципу історизму, не вичерпує його сутності, оскільки важливо не лише порівняти характеристики станів суспільства в різні часи, а й виявити умови й внутрішні джерела розвитку, а також розкрити закономірності та перспективи історичного процесу.

Зазвичай підготовка науково-дослідного проєкту з проблем регіонального розвитку, опираючись на думку О. Шаблія, має геокібернетичний зміст [5, с. 402]. Адже при вивченні регіональних просторових проблем вивчаються не лише прямі зв'язки (зв'язки від управлінської до керованої системи), але й зворотні зв'язки (від керованої до управлінської системи).

Беззаперечним для розробки та підготовки науково-дослідного проєкту з проблем регіонального розвитку є використання загальнонаукових методів. Серед їх розлогого переліку першорядне значення мають наступні.

Порівняльний метод, який дозволяє співставити адміністративно рівноцінні території досліджуваного простору. Таким чином є можливість показати спільне у відмінному і відмінне у спільному. Специфіка дослідження дозволяє твердити про такий різновид порівняльного методу як порівняльно-історичний, адже проводяться зрізи в межах сталих територіальних об'єктів, але в різні часові відтинки.

В певній мірі мав застосування метод логічного абстрагування (у формі генералізації). Це передбачало опущення ролі окремих об'єктів, явищ та процесів які мали несуттєву роль, відзначалися другорядними властивостями та взаємозалежностей. Граничний випадок абстрагування маємо в тому випадку, коли залишається лише одна, але виключна та значуща риса і властивість [4, с. 55].

Як будь яке суспільно-географічне, і географічне загалом, дослідження з проблем регіонального розвитку відзначається використанням методу формалізації. Адже вивчення змісту, структури, форми об'єктів шляхом знакових моделей дозволяє формувати певну модель, яка має знакове відображення – графічних, картографічних, математичних. Зазвичай вони мають варіант поєднання та взаємодоповнення. Узагальнюючим результатом цієї формалізації повинні бути побудовані карти, аналітичні таблиці та схеми. Доречність використання цього методу пов'язана із забезпеченням повноти огляду певного кола проблем, дають можливість узагальнити підходи щодо їх вирішення, дозволяє забезпечити лаконічність та чіткість фіксації знань, дозволяє уникнути полісемії й сприяє прозорій доказовості процесу дослідження та його результатів. Проф. О. Шаблій наголошує, що цей метод є середньою ланкою між змістовим початком та змістовим кінцем дослідження [5, с. 71]. Його використання передбачає дотримання певного алгоритму. Насамперед слід провести вивчення змістової частини регіональних процесів. На наступному є можливість здійснити формалізацію змістових характеристик та визначити коло порівняльних елементів. На завершальному етапі здійснюється інтерпретація та пояснення отриманих результатів, що дозволяє сформулювати відповідні висновків як текстового, так і графічного характеру (графіки функцій тощо).

Багатосторонність та залежність від багатьох змінних обумовлює використання при підготовці науково-дослідного проєкту з проблем регіонального розвитку системного підходу. Він передбачає цілісність, яка ґрунтується на окремих низових елементах, які відзначаються своєю неподільністю та мають певні властивості, відношення, числові величини тощо; така множина має системоутворююче значення; для такої системи важлива структура – компонентна (вертикальна) або просторова (горизонтальна); для системи властива певна функціональна навантаженість (зовнішнього та внутрішнього характеру). В оцінюваній системі ми маємо справу з відкритими, великими, складними, динамічними, регульованими та саморегульованими

системами. Для їх визначення необхідна ідентифікація та встановлення зв'язків, що дозволяє виділяти підсистеми. Синтезування таких систем дозволяє зафіксувати відносно простими засобами усю складність соціально-політичних процесів простору. Хоча складові такого аналізу досить різновекторні, вони можуть бути зведені в єдину і це дозволить розв'язати великомасштабну проблему сукупністю багатьох методів і засобів, об'єднаних певною послідовністю.

Математичні методи дозволяють при підготовці науково-дослідного проєкту з проблем регіонального розвитку змодельовати певні процеси та територіальні утворення, визначивши їх властивості та відношення. На основі опрацювання баз даних є можливість моделювання, яка, відображаючи і відтворюючи об'єкт досліджень, здатна заміщати його таким чином, що є можливість отримання нової інформації щодо досліджуваної території чи об'єкту. В процесі підготовки проєкту є можливість систематично звертати увагу на проблему пошуку подібності, яка ґрунтується на гносеологічних принципах аналогії й ізоморфізму. Використання аналогії в дослідженні регіонального розвитку спричинено спробою екстраполяції розрахованої математичним способом моделі на певний простір. В результаті такої дії формується ізоморфізм, як відношення між об'єктом та моделлю. Кожному об'єктові на карті може відповідати один об'єкт на місцевості, а просторові відношення між об'єктами на карті відповідають просторовим відношенням між цими об'єктами на місцевості. На першому етапі математичного опрацювання зібраних даних застосовуються кількісні показники, які визначають (параметризують, за визначенням О. Топчієва [4, с. 98]) об'єкти та явища, яка аналізуються. На другому використовувались математичні засоби обробки даних з метою встановлення емпіричних залежностей і закономірностей. І на третьому етапі власне розробляється математико-географічна модель з використанням багатовимірною статистичного аналізу, теорії графів, аналізу кореляції і регресії.

У розрахунку модельних значень поля в контрольних точках (вузлах прямокутної сітки), використовуючи виміряні значення параметрів в опорних точках, які у загальному випадку розташовані на території (у просторі) випадковим чином. Для визначення модельного значення у будь-якій контрольній точці використовуються всі опорні точки. При цьому припускається, що кореляція між значеннями поля проявляється на всій досліджуваній території і зменшується обернено пропорційно відстані між контрольною і опорними точками. Таким чином постулюється неперервність і загальна детермінація поля.

Для полів параметрів географічних об'єктів, можна залишити загальний принцип прямої залежності сили взаємодії від маси об'єктів і зворотної – від відстані між ними, а константи формули змінити, надавши їм певного «географічного» змісту. Це, зокрема дозволяє застосувати теорію фракталів, яка

все більше проникає в географію і пояснює відмінності вимірності різних видів географічного простору. В цьому варіанті можна запропонувати формулу для апроксимації полів географічних об'єктів можна узагальнити наступним чином:

$$F_{i,J} = \gamma \frac{M_i + M_j^m}{\gamma^n}, \quad (1.1)$$

де коефіцієнти n і m дозволяють змінювати «вплив» ваги явища і відстань між ними.

Зокрема, в залежності від значення коефіцієнта m змінюється вплив ваги або сутності явища: при $m = 1$ залишається беззмінний тип формули, при $m > 1$ вплив явища збільшується, при $0 < m < 1$ – зменшується. Аналогічно впливає коефіцієнт n але стосовно впливу відстані. В останньому випадку можливі навіть від'ємні значення коефіцієнта n . Константа γ є загальним коефіцієнтом пропорційності і фактично «змінює масштаб» сили взаємодії в залежності від властивостей середовища взаємодії. Таким чином, формула (1.1) для потреб опису полів географічних об'єктів є більш гнучкою, бо дозволяє дати коефіцієнтам конкретну інтерпретацію, яка залежить від особливостей полів, що моделюються. З іншого боку така варіабельність формули надає опису певної суб'єктивності, тому у кожному випадку потрібне відповідне обґрунтування інтерпретації її констант.

Загалом застосування математико-географічної моделі при підготовці науково-дослідного проекту з проблем регіонального розвитку є проміжним об'єктом між теорією і дійсністю та дозволяє системно оцінити соціально-політичні процеси.

Для проведення цілісного суспільно-географічного дослідження з проблем регіонального розвитку була потреба застосування конкретно-наукових методів.

Серед них одну з ключових ролей відіграє картографічний метод. Його застосування слід розцінювати як необхідність візуалізованого сприйняття геопросторової інформації, що відзначається певною місткістю та як каналу передачі та зберігання інформації. Створення таких образно-знакових моделей дозволяє позиціонувати їх як джерело отримання нової інформації про явище, яке досліджується.

В проектах такого типу варто застосовувати порівняльно-географічний метод. Як відомо, він є ключовим для оцінювання, генералізації, типізації, класифікації. Нагадаємо, що за Гегелем, порівняти – означає показати спільне у відмінному і відмінне у спільному. В регіональному дослідженні є можливість порівнювати ті об'єкти, які мають схожі ознаки в межах однорівневих адміністративних одиниць. Це ж було основою для застосування принципу розрізнення, який опирався на якісні та кількісні градації явища в межах

досліджуваної території. Досліджувані об'єкти аналізувалися за їх подібністю та за їх відмінністю, а тому можна вважати цю процедуру досить вичерпною. Зазвичай застосовуються просторові, часові та просторово-часові порівняння. Ця процедура є основою для наступної систематики та класифікації процесів, пов'язаних із відображенням впливу електоральної прихильності на добробут населення. Таким чином картографічна модель фіксує просторову впорядкованість географічних об'єктів і є основою для територіальної організації соціально-політичних процесів.

Висновки. Процес формування загальної методології науково-дослідного проекту з проблем регіонального розвитку має здійснюватись у напрямку органічного поєднання різноманітних теорій дослідження простору та використання відповідних інструментів щодо їх практичного втілення. Подальший розвиток методології просторових досліджень доцільно зосередити на теоретичному обґрунтуванні механізмів протидії процесам, що тривають, диференціації регіональних утворень за рівнем життя населення та поглиблення диспропорцій регіонального соціально-економічного розвитку. Методично такий підхід має забезпечити підготовку успішного дослідницького проекту.

Список використаних джерел

1. Кузишин А.В. Регіональний вимір соціально-політичних процесів: теорія, методологія та практика суспільно-географічного дослідження. Автореф. ... дисертація на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Тернопіль, 2021. 40 с.
2. Мезенцева Н.І., Мезенцев К.В. Науково-дослідницький практикум з суспільної географії: Навчально-методичне видання. К.: ДП «Прінт сервіс», 2014. 47 с.
3. Теорія і методологія географічної науки: методи просторового аналізу: Навчально-методичний посібник // К.А. Немиць, Л.М. Немиць. Харків.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 172 с.
4. Топчієв О.Г. Суспільно-географічне дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.
5. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Львівський національний університет імені Івана Фрака, 2001. 744 с.

СУЧАСНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ ЗВО

*Каплун І.Г.,
керівник виробничої практики*

Практична підготовка майбутніх учителів різної спеціалізації здійснюється в Україні університетами, які мають високий рівень викладацького складу, науково-методичного забезпечення, відповідну навчально-лабораторну базу та бази для проходження практик. Не дивлячись на це, у підготовці й проведенні педагогічних практик залишаються не вирішеними ряд проблемних питань. Зокрема – це низький рівень зв'язку вищої школи з ринком праці, що передбачає обов'язковість практики студентів у реаліях сьогоденної школи; поєднання академічних і професійних традицій вищої школи як основа світових стандартів у співвідношенні теоретичного і практичного компонентів у процесі розвитку професійної компетентності; програми педагогічної практики мають бути спрямовані на підготовку кваліфікованих конкурентоспроможних фахівців з високим рівнем практичних навичок, готових до професійної творчості; потреба в удосконаленні державної атестації та введення до її програми елементів звітності за проходження державної практики випускниками вищих навчальних закладах України; створення єдиного підходу до організації і проведення педагогічної практики майбутніми вчителями (узгодження програм, термінів і тривалості проведення практик, вимог до змісту та форм звітності); на розвитку практичного компоненту професійної підготовки майбутніх учителів позначається відсутність різноманітних форм перевірки якості проходження студентами практики, вмінь вирішення ними проблемних ситуацій і завдань, що характерні для їх майбутньої професійної діяльності; сьогоденні школи неспроможні прийняти й організувати на належному рівні практичну підготовку студентів, а вчителі через відсутність матеріальних стимулів не зацікавлені в продуктивній роботі зі студентами-практикантами; теоретичні знання з фахових дисциплін не завжди відповідають потребам у їх застосуванні на практиці; зміст, форми і методи звітності педагогічної практики не досконалі по відношенню до потреб сучасної освіти, її технологізації, інформатизації та комп'ютеризації; деякі студенти проходять практику в школах, де вчителі не мають належної професійної освіти, або самі ще навчаються; більшість завдань під час практики передбачають спостереження, аналіз, вивчення, а не безпосереднє проведення уроків і позакласних заходів; лише невелика кількість студентів під час проходження практики залучається до наукової і дослідницької діяльності; до

програм педагогічної практики студентів майже не включено елементи самоосвіти, самовдосконалення, розвитку особистісних якостей вчителя; відсутнє належне техніко-технологічне забезпечення педагогічних практик майбутніх учителів.

Подолання цих проблем призведе не лише до підвищення рівня вмінь студентів застосовувати на практиці набутої у ЗВО суми знань, а й до вмінь проводити самостійні дослідження, самостійно приймати рішення, самовизначатися, бути конкурентоспроможним у нестандартних ситуаціях сучасного шкільного життя.

Конкурентоспроможності майбутньому вчителю в умовах педагогічної освіти паралельно з особистісно орієнтованим, аксіологічним, системним, синергетичним, компетентнісним та іншими підходами надає практико-діяльнісний підхід, що передбачає поєднання теоретичного і практичного компонентів навчально-виховного процесу ЗВО. Це здійснюється за рахунок проведення педагогічних практик, які визначаються як «форма професійного навчання у вищих і середніх педагогічних навчальних закладах, головна ланка практичної підготовки майбутніх учителів. Здійснюється в умовах максимально наближених до професійної діяльності» [2, с. 456]. Варто наголосити, що саме засобом проведення педагогічних практик студент застосовує набуту у вищому педагогічному навчальному закладі компетентність в ситуації реального педагогічного процесу.

Аналіз наукових доробок з питань педагогічної практики вказує на те, що даному питанню приділяється досить велика увага. Більшість науковців і практиків одностайні в думці про те, що фахова педагогічна практика – це вид практичної підготовки студентів, під час якої відбувається удосконалення й закріплення набутих теоретичних знань, умінь і навичок в ході безпосереднього проведення уроків, позакласних і позашкільних заходів [1–3].

Слід визначити найбільш оптимальні організаційно-педагогічні умови проведення педагогічних практик у вищому педагогічному навчальному закладі, що наближені до ситуації реального педагогічного процесу.

Навчальна функція педагогічної практики полягає в тому, що під час її проходження відбувається підсилення фахової компетентності студентів, здійснюється процес вироблення основних педагогічних вмінь і навичок, формується усвідомлення цінності професійної діяльності, розвивається педагогічна рефлексія, що дозволяє моделювати і виконувати власну практичну діяльність на основі вироблення направленості на професію вчителя. Виховна функція полягає в тому, що на практиці студент може реально навчитися розуміти учнів різного віку, виробити в собі терпеливість, витримку, відчуття обов'язку, зрозуміти потребу в самоосвіті й самовихованні. Діагностична

функція практики дозволяє визначити недоліки в теоретичній підготовці, рівень сформованості методичної, комунікативної й інших видів компетентності майбутнього вчителя.

Розвиваюча функція реалізується в становленні як особистісної, так і праксиологічної компетентності студента, який навчається думати і діяти в практичних ситуаціях діяльності вчителя. Розвиток праксиологічної компетентності полягає в підвищенні на основі різноманітних рекомендацій практичного характеру навичок і прийомів трудової діяльності вчителя з точки зору встановлення їх ефективності. Адаптаційна функція полягає в тому, що студенти звикають до ритму педагогічного процесу, до дітей, починають орієнтуватися в системі внутрішньошкільних відносин і зв'язків, реально уявляти труднощі й можливі досягнення педагогічної діяльності.

Практична підготовка студентів як неперервний процес аргументується загальноновизнаними принципами:

- особистісно орієнтований характер підготовки студента;
- неперервність, систематичність педагогічних практик, що проводяться протягом всього періоду навчання студентів за наскрізною програмою, з поступовим ускладненням завдань, змісту, форм і методів її проведення від курсу до курсу;
- зв'язок практики з вивченням теоретичних дисциплін, єдність науково-теоретичного і психолого-педагогічного обґрунтування практики і реалій навчально-виховної діяльності школи;
- творчий характер практики; залучення студентів до пошуково-дослідницької діяльності, до вирішення конкретних педагогічних проблем і ситуацій, що виникають під час практики;
- змістовий зв'язок практики з елементами лабораторних завдань, практичних робіт, курсових і дипломних робіт;
- комплексний характер практики, що передбачає здійснення міжпредметних зв'язків психолого-педагогічних і фахових дисциплін, співвідношення різних видів діяльності студентів у школі;
- інтеграція ЗВО і освітніх установ, де здійснюється практика;
- диференціація й індивідуалізація змісту і організації педагогічної практики з урахуванням специфіки факультету, особливостей студентів, конкретних умов роботи університету і школи;
- інноваційний підхід та впровадження педагогічних технологій у практичну підготовку студентів.

Виділяються такі завдання неперервної практичної підготовки студента:

- визначити направленість особистості та основні цінності майбутньої професійної діяльності;

- удосконалити психолого-педагогічні й фахові знання в процесі їх застосування в педагогічному процесі та професійні вміння володіння сучасними технологіями педагогічної діяльності;
- розвивати індивідуальні творчі педагогічні вміння і навички (гностичні, проектувальні, організаційні, комунікативні та ін.);
- формувати професійно важливі особистісні якості, професійний такт і поведінку, справедливість, спрямованість на діяльність вчителя;
- розвивати педагогічну культуру (рівень інтелектуального розвитку, рівень і всебічність організації діяльності студента- практиканта, рівень сформованості моральної і світоглядної зрілості, культуру спілкування, мови, зовнішнього вигляду тощо);
- розвивати педагогічні здібності (мовні, дидактичні, перцептивні) й створювати умови для самореалізації студента в умовах майбутньої професійної діяльності, його педагогічної самоосвіти і самовдосконалення;
- формувати у студентів творчий і дослідницький підхід до професійної діяльності;
- здійснювати діагностику професійної придатності та адаптації студентів до обраної професії;
- сприяти вивченню студентами сучасного стану середньої освіти.

Таким чином, конкурентоспроможність, професійна компетентність майбутнього вчителя в ході фахових педагогічних практик розвивається під час реалізації конкретно поставленої мети, що відповідає певному етапу проходження педагогічної практики. О. А. Абдуліна і Н. Н. Загряжкіна визначають такі етапи:

- пропедевтичний етап, метою якого є психологічна адаптація студентів до діяльності вчителя, усвідомлення ціннісно-орієнтаційного компонента професійної діяльності, сутності професійної самоорганізації вчителя, як найважливішої складової його педагогічного професіоналізму;
- операційний етап – етап відпрацювання конкретних умінь самоорганізації, освоєння способів вирішення проблем у вихованні учнів, залучення їх до активної роботи;
- технологічний етап передбачає відпрацювання різних технологій освіти і виховання, оволодіння методикою науково-дослідних робіт;
- етап безпосередньої практичної діяльності. Відпрацювання в педагогічних ситуаціях продуктивних дій з опорою на пізнавальну самостійність та творчість студентів;
- етап втілення творчих проєктів, метою якого є співпраця і співтворчість з учнями у вирішенні задач освіти та прогнозування нових видів діяльності [1].

Важливим складником організації практики поруч із визначенням загальної мети навчання і виховання є визначення закладів для проходження студентами практики. Зокрема це тип навчального закладу, мета, зміст, форми і методи роботи, умови і можливості для успішного проходження практики, розуміння адміністрацією і вчителями значення роботи зі студентами, наявність письмових угод про співпрацю, прогнозовані результати практики. Для проходження студентами педагогічної практики профілюючими кафедрами мають бути укладені двосторонні угоди про співпрацю на рівні адміністрацій для забезпечення ефективного зворотного зв'язку, коли вчителі-предметники паралельно з методистами закладу вищої освіти спостерігають за практикантами в реальних умовах школи і визначають упущення в програмах практичної підготовки майбутніх учителів. Організаційно-педагогічними умовами співпраці між ЗВО та школами з питань практичної підготовки студентів є, перш за все, чітке дотримання умов угод, графіку проведення практик відповідно до навчального плану, їх тривалості; змісту, завдань та форм контролю, визначення ролі вчителів, які працюють зі студентами; забезпечення необхідних умов в школах для роботи зі студентами. Програма кожного виду практики охоплює такі розділи: мету і завдання практики; вміння та навички, які отримують студенти в процесі проходження педагогічної практики; права і обов'язки студентів-практикантів; права, обов'язки, зміст, методи і форми роботи керівника практики, адміністрації школи; критерії оцінки роботи студентів за період практики.

Отже, здійснення неперервної практичної підготовки майбутніх учителів у ЗВО можливе за таких організаційно-педагогічних умов:

- постійної співпраці між ЗВО і закладами освіти як базами проходження практики;
- наявності навчально-дослідницького елементу в завданнях і змісті практичної підготовки;
- підготовка вчителів до практичної взаємодії зі студентами;
- неперервність, різноманітність і поступове ускладнення змісту і форм практичного компоненту професійної підготовки протягом усього періоду навчання студентів;
- контроль, аналіз і об'єктивне оцінювання результатів практики.

Ще одна форма роботи – складання і аналіз конспектів зібраної інформації в ході пошуково-дослідної роботи студентів, що сприяє розвитку навчально-інформаційних, комунікативних умінь (тези, цитати, опорно-логічні схеми, графічні і табличні дані; плани, географічні карти, карти-анаморфози, картосхеми, діаграми і графіки).

Останнім етапом проходження студентами-географами фахової педагогічної практики є оформлення документації й захист роботи перед комісією (на п'ятому курсі державною екзаменаційною комісією). Звіт студента-практиканта з фахової педагогічної практики крім усного виступу передбачає наявність такої документації, яка подається груповим керівникам до захисту: письмовий звіт з належно оформленою титульною сторінкою й обов'язковими підписами керівників практики; плани- конспекти (технології, розробки) проведених уроків (за фахом) з акцентуацією інтерактивних підходів; сценарії позакласних заходів; розробки годин класного керівника, психолого-педагогічна характеристика учня чи класу (перевіряються викладачами кафедри педагогіки і психології); характеристика роботи студента, підписана вчителем-предметником, класним керівником і завірена директором школи; щоденник спостережень, у якому відображена навчально-виховна робота класу та проаналізовано уроки вчителів, студентів і власні уроки, він є обов'язковим елементом звіту, так як стимулює до більш організованого й продуманого проведення практики, та виробленню навичок само обліку власної діяльності; опис історії та сучасного стану школи; опис педагогічного досвіду вчителя; фотографії та матеріали на електронних носіях про проведену роботу (фотоальбом, диски тощо).

Отже, результатами використання професійних знань і умінь, набутих під час навчання у ЗВО майбутніми вчителями є показники рівня проходження ними педагогічних практик. Педагогічна практика в школі не є відірваним елементом, а навпаки, рівнозначною складовою частиною навчально-виховного процесу, що створює широкі можливості для збагачення творчого потенціалу й розвитку компетентності майбутнього вчителя. У подальших дослідженнях плануємо вивчити питання патріотичного виховання особистості майбутнього вчителя під час проходження педагогічної практики.

Список використаних джерел

1. Абдуллина О. А. Педагогическая практика студентов : учебн. пособие для студ. пед. ин-тов. – 2-е изд., перераб. и доп. / О. А. Абдуллина, Н. Н. Загрякина. – М. : Просвещение, 1989. – 175 с.
2. Настільна книга педагога : посібник для тих, хто хоче бути вчителем- майстром / упорядники: В. М. Андрєєва, В. В. Григора. – Х. : Вид. група «Основа» : «Тріада+», 2007. – 352 с.
3. Педагогіка: Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. – Мн. : Современ. слово, 2005. – 720 с

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПРАКТИКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ПРОГРАМОЮ
014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА «ПРИРОДНИЧІ НАУКИ»**

Степанюк А.В.

*професор кафедри загальної біології
та методики навчання природничих дисциплін,*

Міщук Н.Й.,

*доцент кафедри загальної біології
та методики навчання природничих дисциплін,*

Жирська Г.Я.,

*доцент кафедри загальної біології
та методики навчання природничих дисциплін,*

Барна Л.С.,

*доцент кафедри загальної біології
та методики навчання природничих дисциплін,*

В Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.) зазначено, що її метою є випереджаюча модернізація педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей професійного та особистісного розвитку педагогів, які стануть ключовою умовою впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Це актуалізує проблему пошуку шляхів модернізації підготовки здобувачів вищої педагогічної освіти, загалом, та їх практичної підготовки, зокрема. Оскільки педагогічна практика студентів є невід'ємною складовою і оптимальною формою підготовки майбутніх вчителів, одним з основних контентів формування їх професійної компетентності, вона стала предметом нашого дослідження.

Проблеми вдосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя, окреслення шляхів підвищення ефективності формування їх професійної компетентності, організації та проведення педагогічної практики розглядалися в дослідженнях Л. Аврамчук, Л. Барни, О. Блінової, В. Дороз, Г. Жирської, Н. Калашнікової, І. Каплуна, М. Козій, Р. Кравець, Н. Міщук, І. Мороза, А. Степанюк, О. Ярошенко та багато інших науковців. Уже кілька років поспіль розгляду цих проблем присвячується міжнародна науково-практична конференція «Підготовка майбутніх вчителів фізики, хімії, біології, природничих наук в контексті вимог Нової української школи», яка проходить на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені

Володимира Гнатюка. Однак, реалії сьогодення вносять свої корективи в освітній процес підготовки майбутніх учителів, які забезпечують полікультурний освітній процес у закладах загальної середньої освіти. що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, інтегрованістю змісту навчальних дисциплін та універсальністю методології природничо-наукового пізнання. Тому ми зосередили увагу на окресленні особливостей організації та змісту педагогічної практики майбутніх учителів за новим напрямом їх підготовки «Природничі науки». При розробці зазначеної проблеми ми проаналізували такі чинники:

1. Нормативні документи, які визначають вимоги до професійної компетентності майбутніх учителів).
2. Доцільність міждисциплінарної та багатопрофільної підготовки вчителів з природничих наук.
3. Стан розробки проблеми в теорії навчання, думки класиків педагогічної науки щодо діяльності вчителя.

При розгляді першого чинника ми проаналізували Професійний стандарт вчителя, Концепцію розвитку педагогічної освіти, Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, «Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого наказом Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 р. № 93, «Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах»[10].

Зупинимось на розгляді другого чинника. Традиційно в Україні готують вчителів за однією – двома спеціальностями. Приміром, вчитель біології, вчитель фізики, вчитель хімії тощо. В реаліях сьогодення усе відчутнішою стає необхідність подолання таких негативних наслідків вузькоспеціалізованої педагогічної освіти, як фрагментарність світосприйняття, ускладнення міжпрофесійних комунікацій, стримування розвитку науки через брак притоку нових знань та ідей із суміжних галузей. Це призводить до необхідності переосмислення змісту освіти на користь зростання частки міжпредметної і міжгалузевої інтеграції знань, яка є можливою лише на основі переходу від знань фактів до універсальних компетентностей у вигляді цілісних поєднань підходів, методів, принципів, ідей, розуміння і ставлення. Тому, останнім часом Міністерство освіти і науки України надає перевагу підготовці вчителів одночасно з двох і більше навчальних предметів (приміром, вчитель: біології, здоров'я людини та хімії). Одним із можливих шляхів вирішення окресленої вище проблеми є запровадження в Україні з 2018-2019 н. р. підготовки вчителів за спеціальністю «Середня освіта (Природничі науки)», яка є міждисциплінарною та багатопрофільною і передбачає інтеграцію освітньо-

професійних програм «Середня освіта (Фізика)», «Середня освіта (Хімія)», «Середня освіта (Біологія)». Фахівці, які навчатимуться за цією програмою, отримають кваліфікацію: вчитель природничих наук, фізики, хімії, біології, що значно розширить можливості їх працевлаштування. Реалізація цього завдання можлива лише шляхом використання інтегрованого підходу до проектування освітньої діяльності. Наш підхід співзвучний з думкою С. Рудишина (2010) про те, що для формування творчої особистості необхідний певний рівень загальної культури, фундаментальна підготовка, побудована на синтезі наук. Вузкопрофільна освіта це шлях до одномірної людини [13, с. 14-15]. Тому впровадження принципу інтеграції у вітчизняній теорії та практиці навчання на даний час актуалізується.

Аналіз третього чинника [1-8; 12], дозволив нам зробити висновок, що при розробці контенту педагогічної практики потрібно орієнтуватися на усі три загальні функції практики. А саме: перевірки істинності знань, отриманих під час теоретичного навчання; відпрацювання вмінь і навичок діяльності; пізнання нового. Крім того, для педагогічної практики все більшої актуальності в сучасних умовах набуває функція ідентифікації студентів з новою соціальною роллю майбутнього вчителя, утвердження в нових структурно-рольових позиціях педагога (ментора, тьютора, модератора, фасилітатора, коуча).

Проведений аналіз чинників, які, на нашу думку, мають найбільший вплив на формування сутності контенту «Педагогічна практика» освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти 014 Середня освіта (Природничі науки), дозволив нам розробити програму педагогічної практики студентів для цієї спеціальності. Розглянемо її на прикладі наскрізної програми практичної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.15 Середня освіта (Природничі науки). Програма розроблена відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Положення про організацію та проведення практик студентів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка» [11]. Вона передбачає проведення двох видів практики: педагогічної (обсягом 6 кредитів ЄКТС на першому курсі) та науково-педагогічної (обсягом 9 кредитів ЄКТС на другому курсі).

Мета педагогічної практики здобувачів другого (магістерського) рівня зі спеціальності 014 Середня освіта (Природничі науки) полягає у підготовці фахівців до здійснення освітнього процесу з вивчення навчальних предметів «Природничі науки», «Хімія», «Біологія і екологія», а також «Фізика» у закладах загальної середньої освіти. Домінування хіміко-біологічного компоненту на цій практиці зумовлене відповідною бакалаврською підготовкою більшості здобувачів – випускників хіміко-біологічного

факультету ТНПУ. У результаті педагогічної практики у здобувачів формується потреба систематично оновлювати свої знання та творчо їх застосовувати, продовжує складатися власний творчий стиль педагогічної діяльності.

Мета науково-педагогічної практики полягає у підготовці фахівців до здійснення освітнього процесу з вивчення навчальних предметів «Природничі науки», «Фізика», а також «Хімія» та «Біологія» у закладах загальної середньої освіти й закладах професійної освіти, проведення інноваційної, креативної освітньої та науково-педагогічної діяльності. Ця практика сприяє розвитку професійної самосвідомості, культури спілкування, формуванню теоретичного, практичного та особистісно-мотиваційного компонентів професійної компетентності практикантів. Формування практичних умінь і навичок здобувача може здійснюватися також під час проведення лекційних, лабораторних (практичних) занять з «Теорії та методики навчання (природничі науки, фізика, хімія, біологія)» (за можливості) в рамках факультетської програми наставництва. Під час такої практики виникає можливість апробувати результати досліджень, що проводяться здобувачем під час написання магістерської роботи.

У результаті проходження педагогічної практики у здобувачів повинні бути сформовані такі компетентності:

– Здатність розв'язувати сучасні проблеми в галузі природничої освіти, що передбачає проведення досліджень, інтеграцію знань та здійснення інноваційної педагогічної діяльності, характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов та вимог організації освітнього процесу.

– Володіння технологіями усного і писемного мовлення державною та іноземною мовами, навичками міжособистісного спілкування і критичним ставленням до інформації, отриманої із різних джерел.

– Здатність застосовувати інформаційні та комунікаційні технології навчання.

– Здатність до абстрактного, критичного мислення та прийняття конструктивних рішень на основі сформованих загальнолюдських цінностей, логічних аргументів та перевірених фактів.

– Здатність проводити дослідження, моделювати та виконувати проекти автономно чи в команді, мотивувати людей та рухатись до загальної мети.

– Здатність до адаптації та дії в новій ситуації, діагностування власних станів та почуттів для забезпечення ефективної та безпечної професійної діяльності, генерувати нові ідеї, проявляти ініціативу, оцінювати результати своєї праці.

– Соціальна активність, здатність нести громадянську відповідальність за стан довкілля та суспільства, виявляти толерантне ставлення до різних думок і поглядів в умовах полікультурного середовища, дотримання морально-етичних аспектів професійної діяльності, академічної доброчесності.

– Здатність до осмислення предметної галузі (природничі науки, фізика, хімія, біологія, педагогіка) та специфіки професійної діяльності.

– Здатність до застосовування здобутих компетентностей в широкому діапазоні можливих місць працевлаштування та повсякденному житті, розвитку та прогнозування людського буття, суспільства і природи, духовної культури.

– Здатність до актуалізації потреби реалізації власного потенціалу, проектування та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій особистісного зростання.

– Здатність критично осмислювати сучасну термінологію, наукові поняття, закони, концепції, вчення і теорії, методи дослідження природничих наук, фізики, хімії, біології, розкривати загальні тенденції, закономірності розвитку природничих наук для формування світоглядних установок, природничо-наукової картини світу.

– Здатність моделювати та оцінювати природні системи різного рівня організації на основі взаємозв'язку фундаментальних закономірностей природи, суспільства та їх імплементації в освітній процес.

– Здатність розуміти та оцінювати тенденції в освіті та вміння розпізнавати їх потенційні наслідки, проблеми практичної реалізації досягнень педагогічної та природничих наук, втілювати у життя стратегію сталого розвитку соціо-біологічних систем.

– Здатність підбирати та творчо застосовувати сучасні методи дослідження природничих наук для обґрунтування цілісності та єдності природи (закономірностей, процесів та явищ), інтерпретувати та використовувати результати досліджень.

– Здатність розвивати етичну свідомість та самосвідомість, розуміти етичні, біоетичні та екологічні проблеми в умовах глобалізаційних процесів сьогодення.

– Здатність вирішувати комплексні проблеми у галузі професійної діяльності, що вимагають глибокого переосмислення цілісності знань про природу шляхом використання концептуальних та методологічних знань.

– Здатність дотримуватися принципів науковості та інтеграції, цілей освітніх систем при трансляції природничо-наукових знань у площину навчальних предметів з біології, хімії, фізики та природничих наук.

– Здатність застосовувати набуті знання з предметної галузі, сучасних методик і освітніх технологій для формування ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти.

– Здатність застосовувати методологію провадження освітньої діяльності: особистісно зорієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, системного, цілісного, праксеологічного та задачного підходів.

– Здатність проектувати та забезпечувати ціннісний компонент змісту природничої освіти та відображати власну систему цінностей, застосовувати природничо-наукові знання в повсякденному житті задля безпечної життєдіяльності, охорони здоров'я, збереження власного здоров'я та здоров'я інших.

– Здатність консультувати суб'єкти педагогічного впливу (учнів, батьків, громаду) щодо освітніх проблем, стратегії сталого розвитку людства та популяризації природничих наук.

– Здатність до виконання функцій сучасного вчителя (ментора, тьютора, модератора, фасилітатора, коуча), конкурентоздатної адаптації до змінних умов освітнього менеджменту та вимог суспільства.

– Здатність використовувати комп'ютерні засоби (інформаційних пакети, прикладне програмне забезпечення тощо) для провадження ефективної методичної діяльності в освітньому процесі.

– Уміння творчо добирати та застосовувати методи і засоби навчання, спрямовані на розвиток здібностей учнів з урахуванням їх індивідуальних і вікових особливостей, міжособистісних взаємин, усвідомлення рівних можливостей і гендерних питань для забезпечення мотивуючого, розвивального та інклюзивного освітнього простору.

– Здатність застосовувати сучасні освітні технології, у тому числі й інформаційно-цифрові, для забезпечення освітнього процесу, безпечного проведення освітніх досліджень та навчально-дослідницької діяльності з природничих наук в лабораторних та природних умовах, упровадження STEM-освіти.

– Здатність реалізовувати виховні функції на навчальних заняттях і в позакласній роботі, виконувати педагогічний супровід процесів соціалізації учнів, у т.ч. з особливими потребами та формування їхньої культури.

– Здатність до критичного аналізу, діагностики й корекції власної професійної діяльності, оцінки педагогічного досвіду, рефлексії та самоорганізації професійної діяльності.

Програмними результатами проходження науково-педагогічної практики є уміння розробляти зміст, проводити структурування навчального матеріалу з навчальних предметів «Природничі науки», «Фізика», «Хімія», «Біологія і

екологія» у закладах загальної середньої та професійної освіти;, організувати та керувати навчально-пізнавальною діяльністю школярів старшої школи; формувати критичне мислення та уміння здійснювати діяльність за всіма складовими освітнього процесу. Зокрема, результати навчання передбачають:

– Знання теорії та методики навчання природничих предметів, інноваційних та інформаційно-комунікаційних та комп'ютерних технологій навчання.

– Знання змісту і принципів організації освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти, сутності проектування навчальних програм, підручників, інформаційних і науково-методичних матеріалів із фізики, хімії, біології, інтегрованого курсу «Природничі науки».

– Уміння абстрактно та критично мислити, приймати конструктивні рішення на основі наявних загальнолюдських цінностей, логічних аргументів та перевірених фактів, гармонійного поєднання знань з природничих наук, методики їх навчання та культури педагогічного спілкування.

– Уміння працювати в полікультурному середовищі для забезпечення успішної взаємодії у сфері науки та освіти, володіння технологіями усного і писемного спілкування державною та іноземною мовами у професійній діяльності, інформаційними технологіями і критичним ставленням до соціальної інформації.

– Уміння аналізувати з наукової точки зору фундаментальні онтологічні, гносеологічні, соціальні, культурні, педагогічні та психологічні явища і процеси, використовувати методологію цих сфер знання у різних видах професійної діяльності.

– Уміння інтегрувати методи емпіричного та теоретичного рівнів пізнання в освітньому процесі, застосувати припущення, гіпотези, теорії та концепції на рівні, необхідному для вирішення науково-дослідних завдань та проблем діяльності вчителя природничих наук, фізики, хімії, біології.

– Уміння застосовувати методи природничих та педагогічних наук, сучасні цифрові технології та пристрої для розв'язання природничо-наукових та освітніх проблем, створення інформаційних продуктів та методикою їх використання у шкільній практиці.

– Уміння конструювати моделі явищ та процесів природних та освітніх систем, проводити фізичні, хімічні, біологічні та педагогічні дослідження, аналізувати результати та прогнозувати наслідки відповідних дій.

– Уміння виконувати функції сучасного вчителя: ментора, тьютора, модератора, фасилітатора, коуча; консультувати суб'єктів педагогічного впливу (учнів, батьків, громаду) щодо освітніх проблем, стратегії сталого розвитку людства, популяризації природничої освіти.

- Уміння застосовувати здобуті компетентності в широкому діапазоні можливих місць працевлаштування та повсякденному житті, розвитку людського буття, суспільства і природи, духовної культури.
- Уміння застосовувати м'які навички (soft skills) та їх формувати в школярів у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування.
- Уміння актуалізувати власний потенціал, проектувати та реалізувати індивідуальні освітні траєкторії особистісного зростання.
- Уміння адаптуватись та діяти в новій ситуації, діагностувати власні стани та почуття для забезпечення ефективної та безпечної професійної діяльності, збереження власного здоров'я та здоров'я інших, генерувати нові ідеї, оцінювати результати своєї праці.
- Соціальна активність, відповідальність за стан довкілля та суспільства, толерантне ставлення до різних думок і поглядів в умовах полікультурного середовища, дотримуватись морально-етичних аспектів професійної діяльності, академічної доброчесності.

З метою вирішення на педагогічній та науково-педагогічній практиках окреслених завдань, нами розроблено систему завдань для здобувачів освіти, яка на даний час проходить експериментальну перевірку на хіміко-біологічному факультеті нашого університету. Окремого розгляду потребує проблема організації педагогічної практики студентів, які навчаються за дуальною формою здобуття освіти. Саме у дослідження цього чинника ми вбачаємо перспективу подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Аврамчук Л. А. Формування активної пізнавальної діяльності студентів. Педагогіка і психологія. 1997. № 3. С. 122-126.
2. Аузіна М. О. Інноваційні процеси в освіті : навч. посіб. Львів : ЛБІ НБУ, 2003. 103 с.
3. Блінова О. Є. Відкритість як мотиваційна готовність майбутнього вчителя до педагогічного спілкування. Педагогіка і психологія. 2002. № 1/2. С. 97-103.
4. Вихрущ В.О., Гуменюк С.В., Вихрущ-Олексюк О.А. Психодидактика вищої школи: інноваційні методи навчання : навч. посібник. Тернопіль: Крок, 2017. 280 с.
5. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
6. Загальна методика навчання біології: [навч. посібник] / І. В. Мороз, А. В. Степанюк, О. Д. Гончар та ін.; за ред. І. В. Мороза. К.: Либідь, 2006. 592 с.

7. Зайченко І.В., Теслюк В.М., Каленський А.Н. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник / За ред. проф. І. В. Зайченка. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 484 с.
8. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. Наук.-метод. посібник. К.: МАУП, 2000. 309 с.
9. Козій М. К. Психолого-педагогічні умови удосконалення педагогічної практики студентів : метод. посіб. К. : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2001.141 с.
10. «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого наказом Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 р. № 93. ЗНД. Київ, 1993. № 173. 24 с.
11. «Положення про організацію та проведення практик студентів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка» (http://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2017/Polozhennia_pro_orhanizatsiiu_ta_provedennia_praktyk_studentiv.pdf).
12. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. К.: Радянська школа, 1981. 168 с.
13. Рудишин С. Д. Роздуми про європейський вимір української освіти (системний підхід). Науковий світ. 2010. №1. С. 14-15.

ФОЛЬКЛОРНА ПРАКТИКА: ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА ТА ПЕРША СПРОБА НАУКОВОЇ РОБОТИ

*Лабащук О.В.,
професор кафедри теорії
і методики української та світової літератури*

Український фольклор – важлива складова духовної культури нашого народу, вагома складова підготовки вчителя-словесника. Обов'язковою частиною навчальної програми для студентів першого курсу філологічного факультету є фольклорна практика, яка може проходити або для колективу студентів (виїзд в один з населених пунктів України), або в індивідуальному порядку (за місцем проживання студентів). Цьогорічна епідеміологічна ситуація в Україні унеможливує проведення практики в експедиційному форматі, тому усі студенти працювали за місцем проживання.

Фольклорна практика має певні наукові та навчальні завдання. Під час збирацької роботи студенти поглиблюють свої знання з українського фольклору, знайомляться з духовним спадком рідного краю, поглиблюють навички міжособистісної комунікації. Окрім того, за умови правильної організації роботи студентів на практиці, зібрані ними матеріали можуть виявитися стимулом для початку самостійної наукової діяльності. Здобувачі освіти, які серйозно і сумлінно ставляться до збирацької роботи, можуть записати матеріал, який має велику наукову цінність. Таким чином наукові результати студентської практики часто виявляються не менш цінними, ніж результати експедицій професійних фольклористів.

Основними завданнями практики є:

- актуалізація та закріплення теоретичних знань, отриманих студентами при вивченні курсу «Усна народна творчість»;
- ознайомлення студентів-практикантів із особливостями функціонування усної традиції;
- оволодіння вміннями та навичками з методики запису, транскрибування, архівування та систематизації фольклорного матеріалу, фіксованого в натуральному, штучному та індукованому середовищі;
- формування навичок запису фольклору із використанням аудіо та відеоносіїв;
- оволодіння навичками особистого спілкування з носіями фольклору, методичними проведенням нарративного інтерв'ю;
- виховання у студентів дбайливого ставлення до усної народної творчості як до національного надбання.

Для того, щоб допомогти студентам правильно організувати роботу під час проходження фольклорної практики, потрібно надати їм додаткові відомості про фольклорну традицію, її сучасний стан, особливості побутування та функціонування матеріалу. На ці моменти викладач звертає увагу ще на початку опанування студентами навчального курсу «Усна народна творчість», поступово знайомлячи першокурсників із особливостями побутування та функціонування усної традиції, формуючи навички збирача-дослідника.

Фольклорний матеріал повинен бути правильно записаний, адже лише тоді він буде відповідати вимогам сучасної фольклористики та зможе використовуватися як достовірний та науково релевантний вченими-фольклористами. Такі записи можуть стати вдячним матеріалом написанні наукових, курсових, бакалаврських, магістерських робіт, а також при написанні дисертацій на здобуття ступеня Phd здобувачами освіти різних рівнів акредитації.

Студентам пропонуються кілька видів роботи на вибір. Один із запропонованих варіантів передбачає фіксацію фольклорних текстів свого найближчого оточення. Фольклор, як і будь-яка художня система, схильний до певних змін. Тому проблема оцінки стану фольклорної традиції на окремому хронологічному зрізі є одним із найважливіших завдань сучасної фольклористики.

Основною вимогою є точна фіксація матеріалу з докладними описами і коментарями до нього, адже в інший спосіб неможливо зафіксувати і відтворити побутування фольклору сьогодення. Важливим елементом роботи сучасного фольклориста є фіксація матеріалу на аудіо та відео носії, а також популяризація його у соціальних мережах. Студентам вдалося зафіксувати унікальні обряди виконання гаївок коло церкви на Великдень. Ці записи розміщені у мережі Facebook. Важливим є те, що фольклор записувався у природній ситуації виконання, що є найбільш цінним з точки зору сучасної науки.

Іншим видом роботи фіксація сучасної усної традиції за анкетами-питальниками. Матеріали до проходження фольклорної практики підготували аспіранти кафедри Трачук Катерина Василівна (анкета-питальник «Багатство в українському фольклорі») та Слободян Назар Ігорович (анкета-питальник «Рецепція Німеччини і німців в українському фольклорі»). За матеріалами анкет-питальників вдалося зафіксувати унікальний матеріал, який раніше не потрапляв у коло наукових зацікавлень фольклористів.

За матеріалами фольклорної практики 2021 року аспірантами кафедри Трачук К. В. та Слободяном Н. І. укладено збірник матеріалів, який буде розміщено в репозитарії наукових публікацій ТНПУ ім. В. Гнатюка.

За умови покращення епідеміологічної ситуації ми плануємо колективну експедицію студентів-першокурсників та аспірантів кафедри у с. Криворівня Верховинського району Закарпатської області, що дозволить здобувачам освіти повністю «зануритися» в усну традицію українського села, відчутти особливу принаду живого фольклорного слова.

Список використаних джерел

1. Бріцина О. Ю. Сучасні аспекти методики збирання народної прози / О. Ю. Бріцина // Нар. тв. та етногр. 2003. № 3. С. 24–34.
2. Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження : навч. посіб. / Михайло Глушко. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 288 с.
3. Зависка Дж. Етика полевой работы в этнографии / Джейн Зависка // Антропологический форум. 2006. № 5. С. 169–193.
4. Кісь Р. Глобальне, національне, локальне (соціальна антропологія культурного простору). Львів: Літопис, 2005. 300с.
5. Кирчів Р. Ф. Болтарович З. Є. Експедиційне вивчення Полісся // Народна творчість та етнографія. 1983. №5. С. 65-70.
6. Українська фольклористика : словник-довідник / укладання і загальна редакція Михайла Чернописького. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 448 с.
7. У пошуках власного голосу: Усна історія як теорія, метод та джерело : зб. наук. ст. / за ред. Г. Г. Грінченко, Н. Ханенко-Фрізен. Харків : Торгсін плюс, 2010. 248 с.

СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ДЛЯ МАГІСТРАНТІВ-СЛОВЕСНИКІВ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

*Дідук-Ступ'як Г.І.,
доцент кафедри української мови та методики її навчання*

Систему професійної підготовки здобувачів вищої освіти магістерського рівня, майбутнього викладача української мови і літератури та іноземної мови складають лекції, практичні, лабораторні заняття, педагогічна практика й науково-дослідна практика.

Процес підготовки здобувачів вищої освіти другого рівня (магістерського) є обов'язковим контентом освітньо-професійної програми 014 Середня освіта зі спеціальності 014.01 Українська мова і література.

Фахова діяльність майбутнього викладача-словесника потребує вироблення у магістрантів певних громадянських рис, морально-психологічних якостей, науково-педагогічних умінь, професійно-педагогічних здібностей. У процесі педагогічної практики магістранти повинні оволодіти професійним вмінням здійснювати основні функції викладання у ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблеми методичної підготовки і професійне становлення майбутніх викладачів-філологів знайти своє осмислення в теоретичних дослідженнях Закули, О. Кучерук, О. Копусь, Є. Кулика, В. Мадзігона, Д. Тхорджевського, І. Хом'яка та інших.

Педагогічну практику магістранти-філологи проходять у закладах освіти різних типів протягом шести тижнів.

Педагогічна практика як форма професійного навчання у педагогічному закладі вищої освіти виконує низку функцій: адаптаційну (передбачає ознайомлення з обов'язками, які виконують викладачі); навчальну (актуалізація, поглиблення та застосування теоретичних знань, формування педагогічних умінь і навичок); виховну (формування ставлення до майбутнього фаху викладача, самовиховання відповідальності до виконання різних обов'язків науково-педагогічного працівника); діагностичну (перевірка рівня підготовленостей до педагогічної діяльності); інтегруючу (використання у педагогічній діяльності знання із суміжних дисциплін: філософії, менеджменту освіти, української та зарубіжної літератур, педагогіки, психології, англійської мови та інші).

Педагогічна практика дає можливість пізнати всесторонньо освітній процес у вищій школі, дигітальну методику, інклюзивну методику, педагогічні

явища, форми візуалізацію, еволюцію навчальних досягнень бакалаврів, технології, методи й прийоми навчально-виховної роботи зі здобувачами.

Розглядаючи педагогічну практику як форму професійного навчання, науковці виокремлюють в її організації триєдину мету: освітню, розвивальну і виховну. Освітня мета сприяє розвитку професійних знань, формуванню фахової компетентності бакалавра; розвивальна – вказує на розвиток педагогічного мислення, цілепокладання, науково-дослідної діяльності; виховна – допомагає формуванню професійно значущих якостей науково-педагогічної особистості, навичок самоосвіти та самоудосконалення [1, с. 5-8].

Зміст завдань для магістрантів складається з чотирьох змістових модулів. Перший модуль включає в себе завдання з навчальної роботи, до другого модуля входять завдання методичного плану, завдання з виховної роботи містяться у третьому модулі, а четвертий модуль складається із науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Звітна документація магістрантів враховує розробки проведених лекційних, практичних і лабораторних занять, характеристику з місця проходження педагогічної практики, аналіз відвіданого заняття науково-педагогічного працівника або своїх колег.

Методична діяльність магістрантів включає такі завдання: ознайомлення з документацією на кафедрі закладу, де проходить практику; ознайомлення з організацією науково-методичної роботи кафедри (із організацією самостійної роботи студентів; контролем знань, умінь і навичок здобувачів освіти), допомога в організації методичної роботи кафедри.

Результатом виконаних завдань з третього модуля є написання сценарію, створення відеороликів, проведення віртуальних та очних екскурсій, творчих вечорів, зустрічей для студентів закладу, де проходять педагогічну практику.

Звітним компонентом четвертого модуля – проведення педагогічного експерименту для магістерської роботи; відвідування науково-методичних семінарів кафедри.

Під час проходження практики здійснюється три види контролю: поточний, модульний і підсумковий.

Поточний контроль фіксується у журналі практиканта за кожне заняття, модульний – вимагає перевірку звітної документації; підсумковий – виставляється після захисту результатів усієї педагогічної діяльності, що здійснювалася під час практики.

Отже, педагогічна практика в системі професійної підготовки магістра освітньої професійної програми 014 Середня освіта зі спеціальності 014.01 «Українська мова і література» відіграє важливу роль. У процесі її проходження удосконалюються, поглиблюються, закріплюються теоретичні

знання, розвивається педагогічне та критичне мислення, професійна комунікація, творча і креативна активність у майбутніх викладачів-словесників.

Список використаних джерел

1. Білоконний С. П. Організація керівництва педагогічною практикою – важлива умова формування рефлексивних умінь майбутнього вчителя. Вісник Черкаського національного університету: збірник наукових статей. Черкаси, 2008. № 142. С. 5-8.

2. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII «Про вищу освіту».

3. Каплун І.Г., Терещук Г.В. Положення про організацію та проведення практик. Тернопіль, 2017. 20 с.

РОЛЬ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

*Наливайко М.Я.,
викладач кафедри української мови та методики її навчання*

Предмет «Українська діалектологія» є курсом історико-лінгвістичного циклу, спрямованим насамперед на оволодіння студентами-філологами практичними навичками. Вивчаючи діалектологію, студент повинен уміти: виявляти діалектні особливості на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях мови; записувати тексти фонетичною транскрипцією; карткувати діалектний матеріал; укладати діалектні словники; створювати діалектологічні карти; користуватися словниками та атласами. Українська діалектологія має об'єктом свого дослідження визначення і опис територіальних діалектів, а мета дисципліни – засвоєння студентами понять і термінів діалектології, вивчення класифікації говорів української мови.

Крім того, опанування цієї дисципліни дає змогу студентам пересвідчитися в діалектній здиференційованості української мови, спостерігати наслідки впливу діалектної мови на літературну.

Сучасні лінгвісти високо оцінюють діалектологію як науку сучасного модерного мовознавства, визначають її роль у формуванні літературної мови, пропонують називати її говіркознавством із двох причин: 1) мати свій термін, який буде зрозумілішим і доступнішим для студентів, і вони будуть гордитися тим, що одночасно з терміном діалектологія вживатиметься й говіркознавство; 2) треба працювати над створенням своєї (української) термінології поряд із наявною іншомовною, адже це один зі шляхів збагачення рідної мови [1].

Проблеми діалектології як науки загалом і дисципліни є досить актуальними для сучасного мовознавства, свідченням чого є низка публікацій українських діалектологів, із-поміж яких варто відзначити напрацювання Г. Аркушина, Г. Гримашевич, К. Глуховцевої, М. Никончука, А. Поповського, Г. Мартинової, П. Лизанця, М. Лесюка, Н. Хобзей, С. Панцьо, В. Леснової, Г. Кобиринки, Л. Дикої.

Студенти факультету філології і журналістики ТНПУ ім. В. Гнатюка вивчають дисципліну «Українська діалектологія» у третьому семестрі, а завершується курс проходженням практики. Навіть в умовах дистанційного навчання студенти комунікують із інформаторами, записують діалектну лексику, аналізують особливості говірки. Програма-питальник [2] допомагає зорієнтуватись у записі матеріалу, отримуючи конкретні відповіді на запропоновані питання. Програма охоплює лексику 26 різних тематичних груп,

частково фразеологію. Одним із завдань пропонується запис 4-х текстів. У процесі діалектологічної практики студенти-філологи набувають досвіду самостійного дослідження народнорозмовної мови. Вони простежують взаємодію між говірками та говорами, вплив літературної мови на говірки, архаїзацію й оновлення народної мови. Тому записувачі діалектної лексики, текстів повинні зафіксувати точне звучання, структуру слів, словосполучень і речень, повноту значення слів, уживаних у говірці.

Отримавши певні знання з курсу «Українська діалектологія», студенти повинні спонукати інформаторів до монологічного мовлення, до тлумачення конкретної лексеми, до виявлення різних варіантів значення. Для цього пропонуються такі вимоги: 1) дати відповіді на всі пункти програми. За умов відсутності реалії, поняття, необхідно аргументувати відповідь. Якщо наявна нова реалія, подати її схематичний ланцюжок; 2) діалектний матеріал записувати фонетичною транскрипцією або робити магнітофонні записи з наступним їх транскрибуванням; 3) добирати інформаторів з числа людей старшого або середнього покоління, типових представників досліджуваної говірки, які не мають вад у вимові звуків, є добре обізнані з галузями, передбаченими для запису; 4) у відповідях наводити паралельні слова, вказуючи на їх відмінності й поширення, обмежене функціональне навантаження (у фольклорі); коли стосується рідковживаних назв, то подавати ілюстрацію-контекст. При назвах-відповідях варто вказувати на граматичні діалектні особливості, подавати відомості про стилістично марковані назви-відповіді (зневажливе, лайливе, згрубіле та ін. слово). Зафіксований матеріал необхідно перевірити відповідями кількох (3–4) інформаторів. Розбіжність у відповідях правильно покваліфікувати (наявність синонімії чи помилки); 5) не узгоджувати відповіді інформаторів до репрезентантів, які наводяться у програмі.

Зібраний матеріал можна використати для укладання діалектних словників у вивченні курсів вищої школи «Українська діалектологія», «Сучасна українська літературна мова», для написання курсових і бакалаврських робіт.

Список використаних джерел

1. Лизанець П. Діалектологія як наука сучасного модерного мовознавства. Діалектологічні студії. 3. Збірник пам'яті Ярослави Закревської. Львів. 2003. С. 247-256.
2. Панцьо С.Є., Наливайко М.Я. Навчальна практика з української діалектології: Навчальний посібник. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 2012. 122 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ФІЗІОЛОГІЇ РОСЛИН В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

*Москалюк Н. В.,
доцент кафедра ботаніки та зоології
Піда С. В.,
завідувач кафедра ботаніки та зоології*

Протягом останніх років, інтенсивно відбувається процес переходу від традиційного навчання до навчання на базі комп'ютерних технологій. Даний процес пришвидшився з введенням карантинних обмежень, що зумовлено необхідністю навчати і навчатися на відстані, пересилати інформацію з одного кінця світу в інший, вільно вести дискусії з іншими користувачами мережі в online режимі і розміщувати інформацію на сайтах, роблячи її доступною для всіх бажаючих. Сучасні інформаційні технології дають змогу підвищити та вдосконалити ефективність освітнього процесу. Саме тому у вищих навчальних закладах прогресивно розробляється концепція використання дистанційної освіти, що передбачає розробку різноманітних технологій. На сьогоднішній день, опираючись на Державний стандарт вищої освіти, Національну доктрину розвитку освіти, Закон «Про вищу освіту», Положення про дистанційне навчання [2], «Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні» [1], заклади вищої освіти працюють на дистанційній, а також на змішаній формах навчання.

У процесі підготовки майбутніх учителів у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка використовують платформу дистанційного навчання Moodle. Система вирізняється простотою та зручністю у використанні і своїми можливостями, а саме:

- ✓ безкоштовна платформа, яку можна вільно завантажувати, встановлювати і змінювати;
- ✓ дозволяє створювати курси і керувати ними;
- ✓ дає можливість створювати тести різного рівня складності;
- ✓ включає різні навчальні елементи (наприклад, журнал, презентації, відеоролики);
- ✓ сприяє реалізації диференційованого навчання;
- ✓ створює можливість для спілкування користувачів;
- ✓ дозволяє публікації навчального контенту різного формату: аудіо, відео, текст та інші.

Обов'язковою складовою підготовки студентів майбутніх вчителів біологічних дисциплін є практичне навчання, метою якого є узагальнення набутих теоретичних і практичних знань, одержання професійних навичок і

умінь, що формують фахівця та сприяють поліпшенню якості їх підготовки. Однією з складових практичного навчання є навчальна практика, завданням якої є ознайомлення студентів зі специфікою напряму та спеціальності підготовки, формування професійних компетенцій. Реалії сьогодення ставлять перед викладачами нові задачі щодо підготовки фахівців, зокрема і проведення навчальних практик у дистанційному режимі.

Навчальна практика з фізіології рослин є завершальним етапом у вивченні теоретичного курсу упродовж навчального року. Метою практики є поглиблення, розширення і закріплення знань, одержаних студентами з різних розділів фізіології рослин (фізіології рослинної клітини, водного режиму рослин, фотосинтезу, мінерального живлення рослин, росту і розвитку рослин та стійкості рослин), а також ознайомлення їх з методами дослідження процесів життєдіяльності рослин у лабораторних, вегетаційних і польових умовах. Для проведення практики викладачами кафедри ботаніки та зоології використовуються дистанційні електронні курси «Фізіологія рослин» для денної та заочної форм навчання, які розміщені на платформі Moodle ТНПУ.

На початку практики студентам надаються рекомендації для самостійного оволодіння практичними навичками відповідно до програм дистанційного практичного навчання. Курс містить увесь необхідний навчальний матеріал, відео, презентації та завдання по розділах, у яких висвітлюються основні фізіологічні процеси, що відбуваються в рослинах. Для контролю знань ефективним є використання тестування, із залученням електронного навчального курсу, що дозволяє викладачеві оцінити рівень засвоєного матеріалу кожним з студентів, а студент відразу бачить кількість балів, які він отримав. Окрім того, кожен студент отримує індивідуальне завдання для самостійного проведення дослідження і вивчення деяких важливих фізіологічних процесів рослин. За результатами виконання якого представляє звіт зі світлинами на підсумковій атестації. З допомогою програми Zoom керівники проводять консультації та обговорення з питань організації та проведення практики. Впродовж всього періоду практики здійснюється комунікація телефонним зв'язком (viber) та за допомогою різноманітних месенджерів, відбуваються zoom-конференції та використовуються такі ресурси як форум і чат.

Звичайно, дистанційне навчання під час проведення практики з фізіології рослин має ряд позитивних моментів порівняно з традиційними формами навчання, а саме:

- ✓ доступність навчання і усіх навчальних матеріалів;
- ✓ мобільність;
- ✓ можливість навчатись за індивідуальним графіком;

- ✓ можливість навчатися в будь-якому місці;
- ✓ навчання в спокійній обстановці;
- ✓ можливість навчатись без відриву від професійної діяльності;
- ✓ застосування інформаційно-комунікаційних засобів навчання для створення якісного освітнього середовища;
- ✓ розвитку і розширення навичок комп'ютерної грамотності;
- ✓ зручність для викладача.

Використання дистанційних технологій у процесі навчання надає можливість студентам самостійно здійснювати контроль та аналіз своєї навчальної діяльності, а викладачам – керувати навчальною роботою студентів, контролювати й аналізувати їх діяльність, що стимулює студента добросовісно освоювати зміст вищої освіти. Студенти можуть вчитися, не виходячи з дому, чи перебуваючи у будь-якому іншому місці, щоб приступити до навчання, необхідно мати телефон, планшет, або комп'ютер з доступом до мережі Інтернету.

Разом з тим, на нашу думку, дистанційне навчання має ряд недоліків:

- ✓ недостатнє вироблення практичних вмінь та навичок;
- ✓ невисокий рівень комунікабельності;
- ✓ проблеми із мережевим покриттям;
- ✓ проблеми із забезпечення технічними засобами зв'язку;
- ✓ складність контролю самостійності виконання завдань;
- ✓ втрата мотивації до навчання та контролю;
- ✓ ідентифікація студента.

На даному етапі важливим є те що навчальний матеріал студент-дистанційник опрацьовує та освоює самостійно, що потребує певної сили волі, відповідальності та самоконтролю, адже ніхто його підганяти чи заохочувати до навчання не буде, тому підтримувати потрібний темп навчання без контролю з боку вдається не всім.

Правильна організація дистанційного навчання – річ необхідна не лише в період карантинних обмежень. Однак, в епоху технологій, які практично доступні для кожної людини і вміщуються у смартфоні, організувати освітній процес завдання не таке вже й просте. Організація навчання майбутніх учителів-предметників засобами дистанційних технологій, на нашу думку, є корисним досвідом для успішної подальшої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> (дата звернення: 16.09.2021).
2. Про затвердження Положення про дистанційне навчання. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> (дата звернення: 16.09.2021).

АРХІВНО-КРАЄЗНАВЧА ПРАКТИКА ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

*Данилевич М.М.,
доцент кафедри теорії і методики
української та світової літератури*

Краєзнавство загалом і літературне краєзнавство зокрема є важливою складовою національної освіти передусім тому, що воно «має великий потенціал і широкі можливості для патріотичного виховання молоді» [1, с. 213]. Професійна підготовка вчителів-філологів за програмою освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» у вищому навчальному закладі передбачає не тільки історико-теоретичну підготовку з літературного краєзнавства, а й набуття практичних вмінь та навичок здійснення краєзнавчих досліджень і проведення польових експедицій у процесі проходження архівно-краєзнавчої практики.

На факультеті філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка означена практика проводиться з відривом від основного навчального процесу протягом одного тижня наприкінці третього семестру. За кредитно-модульною системою на неї відводиться 30 годин. Студенти проходять практику за місцем проживання на базі музейних, архівних та бібліотечних установ рідного міста чи району з залученням особистих архівів. Мета практики полягає у з'ясуванні комплексу питань, пов'язаних із регіональною специфікою літературного процесу з часу його виникнення до сьогодення з особливим акцентом на сучасному стані розвитку регіональної літератури й надбанні студентами практичного досвіду у галузі літературно-краєзнавчої діяльності.

Серед основних завдань практики варто відзначити актуалізацію та закріплення теоретичних знань, отриманих студентами при вивченні курсу «Літературне краєзнавство», ознайомлення з системою функціонування державних архівів та музейних установ, оволодіння уміннями та навичками з методики краєзнавчої, експозиційної та науково-просвітницької роботи, формування професійних навичок опрацювання архівних джерел, листів, періодичних видань, альманахів, ресурсів інтернету. Значна увага приділяється оволодінню навичками особистого спілкування з діячами літератури, членами їх родин, друзями з метою фіксації спогадів.

Організація і проходження практики складається з трьох етапів: організаційного, практичної діяльності зі збору матеріалу і підготовки звіту. На організаційному занятті студенти знайомляться з метою, завданнями, змістом,

планом і вимогами щодо практики. Практична робота за місцем проживання передбачає такі форми роботи: а) знайомство з періодичними та неперіодичними виданнями, які відображають літературне життя краю; б) каталогізація літературних фактів і систематизація віднайдених матеріалів за хронологічними, тематичними та жанровими ознаками; в) пошук документів за пропонованою тематикою та підготовка їх до друку чи наукового опрацювання; г) збір віршових, прозових, літературно-критичних текстів та відомостей про їх авторів; д) укладання літературної карти району, написання короткої історії літератури досліджуваного регіону; є) знайомство з роботою літературних музеїв чи літературних відділів краєзнавчих музеїв і з системою їх функціонування; ж) особисті зустрічі з літераторами району чи міста, їх родичами та знайомими, запис інтерв'ю, збір інших матеріалів. Підсумкове заняття проводиться у формі науково-практичного семінару.

Під час проходження архівно-краєзнавчої навчальної практики студенти II курсу також засвоюють навички професійної проєктної діяльності з популяризації читання та життя і творчого доробку місцевих літературних діячів. Одним із таких проєктів є проведення анкетування серед мешканців регіону стосовно їх ставлення до читання, обізнаності з розвитком літературного процесу у краї та з творчістю письменників-земляків, читанням української та зарубіжної класики і сучасної літератури, ролі сім'ї, школи, бібліотеки у формуванні літературних смаків та навичок читання художньої літератури тощо. Таке анкетування та подальший аналіз його результатів закладає основу для розробки соціального проєкту з популяризації читання та літературного краєзнавства.

Формування дослідницьких компетентностей майбутніх учителів, розширення знань про літературу рідного краю, здобуття досвіду підготовки і реалізації соціальних проєктів, створення бази текстів і матеріалів для подальшого дослідження в межах написання курсових і кваліфікаційних робіт засвідчують важливість, актуальність і продуктивність архівно-краєзнавчої навчальної практики як обов'язкової компоненти освітньої програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література).

Список використаних джерел

1. Гончаров О. Історико-краєзнавча практика студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 2013. Краєзнавство. 2013. №2. С. 213–220.

КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ В АВТОРСЬКИХ ДИДАКТИЧНИХ МАТЕРІАЛАХ ПРАКТИКАНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

*Головата Л.М.,
доцент кафедра української мови та
методики її навчання*

Сьогодні перед мовною освітою постають завдання, що потребують творчого підходу в процесі їх розв'язання, зокрема активізувалися проблеми вдосконалення методики викладання української мови, зумовлені зростанням ролі принципу текстотворчості і соціокультурного принципу.

За новими вимогами до навчального процесу в загальноосвітніх школах, учень повинен не просто засвоїти лінгвістичну теорію, а й навчитися застосовувати отримані знання на практиці, у різних мовленнєвих ситуаціях. Учитель (у нашому випадку практикант-філолог) покликаний розширювати українознавчий світогляд школярів, формувати у них розуміння поняття «мала Батьківщина», виховувати почуття любові до рідного краю. Оптимальним варіантом для цього може бути вивчення синтаксису (саме в цьому розділі найповніше виявляється функціональна значущість мовних одиниць) на основі краєзнавчих матеріалів, що включають художні твори письменників Тернопільщини.

Актуальність пропонованої статті детермінована потребою покращити якість засвоєння учнями теоретичних відомостей із синтаксису простого ускладненого речення через уведення в структуру уроків елементів краєзнавства.

Сучасна методика викладання української мови в середній школі акумулювала педагогічний досвід провідних учених-методистів й передбачає систему різноманітних підходів до розгляду синтаксису й простого ускладненого речення як його частини. Особливої актуальності набуває соціокультурний принцип, який вимагає вивчення мови на основі створеної українським народом оригінальної і яскравої культури, відображеної в міфології, традиціях і звичаях, усній народній творчості, у творах красного письменства, а також акумульованої в перекладних літературних творах інших народів. Його втіленню сприяє соціокультурна змістова лінія, яка є засобом опанування національних, загальнолюдських культурних і духовних цінностей, норм, передбачає осмислення і синтез здобутих учнями знань з інших предметів, трансформацію їх у цілісну світоглядну картину світу. Вона ґрунтується на суспільній та культураносній функціях мови і реалізується на основі текстів відповідної тематики, які використовують як дидактичний

матеріал, передбачає вихід за межі одного навчального предмета і посилення зв'язку освіти з широким культурним контекстом [6, с. 16].

Одним із шляхів реалізації соціокультурної змістової лінії вважається краєзнавчий аспект у викладанні української мови. Це застосування під час занять вправ і завдань на основі текстів літератури рідного краю чи матеріалів, які б відображали історію нашої малої Батьківщини (на жаль, проблема поетапного залучення краєзнавства в наскрізному навчанні ЗОШ ще не знайшла своєї практичної реалізації).

Використання краєзнавчих текстів на уроках вивчення простого ускладненого речення буде ефективним, а також сприятиме реалізації міжпредметних зв'язків. Для підліткового віку (14–15 р.) характерний підвищений інтерес до себе як особистості, до свого роду, України. Тому учням 8-го класу буде цікаво попрацювати з цікавим і пізнавальним матеріалом. Під час опрацювання мовної тканини текстів літературно-краєзнавчого характеру вони спостерігають функціонування однорідних членів речення, звертань, вставних і вставлених компонентів, відокремлених і уточнювальних членів речення у мові, поступово вдосконалюють граматичну будову власного мовлення і виробляють навички пунктуаційної грамотності.

Для того, щоб уроки з використанням краєзнавчих матеріалів були ефективними, вчителю (студентові-практиканту) необхідно сформулювати систему роботи, якої він буде дотримуватися: ознайомитися з теоретичними відомостями, на яких ґрунтується краєзнавча робота з української мови; підібрати літературу для безпосереднього використання на уроках; враховувати напрацювання колег-словесників; розробити власну методику впровадження краєзнавчої роботи; використати дидактичний матеріал тематичного характеру, посібники та збірки нарисів про творчість письменників-земляків [3, с. 30].

Для реалізації краєзнавчого аспекту під час викладання синтаксису простого ускладненого речення неабияке значення мають правильно підібрані дидактичні матеріали, на основі яких формулюються відповідні вправи. Як показує практика, сучасні школярі дуже мало знають про історію, літературу, видатних осіб своєї малої Батьківщини, а тому на уроках української мови майбутнім учителям-словесникам доречно розширювати кругозір учнів, використовуючи пізнавальні завдання, а також такі форми й методи роботи, які відповідали б розвитку людини, її духовності, сприяли б розкриттю розумових здібностей дитини. Система вправ і завдань, розроблених на основі місцевого матеріалу, має високий потенціал для активізації художнього сприймання учнів, допомагає створити психологічні передумови для розуміння

індивідуальної манери письма митців слова, виховує інтерес до літературного твору, історії рідного краю.

Пропонуємо зразки вправ і завдань до розділу «Просте ускладнене речення» на основі художніх творів сучасних письменників Тернопілля.

Вправа 1. Прочитайте уривок. Доберіть до нього заголовки. Спробуйте продовжити текст, використовуючи речення з однорідними членами.

Гарне місто Тернопіль! Мальовниче озеро, затишні парки, ошатні вулиці й будинки та величні храми створюють неповторний, самобутній оазис душевної рівноваги для мешканців міста. Воно зародилося близько п'яти століть тому на велетенському пагорбі, оточеному терновим полем. Велике місто Тернопіль! (За Анатолієм Сивирином).

Вправа 2. Прочитайте текст. Поміркуйте, над якими проблемами роздумує його автор. Чи є вони актуальними сьогодні? Знайдіть у тексті звертання, випишіть їх, вкажіть, чим вони виражені. Складіть 3 – 4 речення, які б продовжили тему висловлювання, використовуючи поширені звертання.

А нас, українців, третина світових запасів найродючішого ґрунту заманила у пастку, де кожен необачний, та генетично звичний крок загрожує самознищенням. Вдумаймося, люди, діти блакитного неба й золотого лану! Нам нічого не треба, в нас усе є. В нашу землю кинеш зернину – виросте десять колосків, ото тобі, козаче, й хліб. Упхаєш знічев'я суху стеблину – за рік-другий колишеться гіллям вербиченька-чарівниченька, ото тобі, козаче, й затінок. Упряжеш сивого волика чи гнідого кониченька, ухопишся мускулястими козацькими рученьками за чепіги, заплетеш оселедця довкола вуха, щоб не заважав, сьорбнеш поту солоного, піднапружишся, зореш землиці скільки видно оком, засієш – і лежи горілиць, чекай врожаю, милуйся зоряним небом, срібним місяченьком, лічи зорі Чумацького шляху, слухай, як хрущі над вишнями гудуть... (Леся Романчук).

Вправа 3. Прочитайте текст. Які думки і почуття він у вас викликає? Знайдіть помилки при виділенні вставних конструкцій. Запишіть речення, правильно розставляючи розділові знаки. Свою думку аргументуйте.

... Колись правду кажучи я любив дощ. Тепер він холодний, бридкий і непривітний. Я боюсь його. А ще напевно суму в очах. Того, котрий щоденно зустрічаю на вулицях, у метро, у дзеркалах. Той, котрий інколи гублю в роботі, інколи у снах, та частіше за окулярами. Здається його ніхто не помічає. Про нього ніхто не запитує, бо кожен зациклений на власному. Нас оточує темрява і на жаль навіть ті світлі випромінювання любові також губляться у кривих, вузьких вуличках, як люди у мовчазній млі своїх почуттів. Люди не можуть бути вільними чи зайнятими, вони просто включають світло – зелене або червоне. Хоча оптимальним очевидно видається жовте (За Іваном Байдаком).

Вправа 4. Прочитайте текст. Доберіть до нього заголовки. Поширте речення відокремленими означеннями, вставляючи їх на місці крапок. Поясніть уживання розділових знаків.

У блаженній високості ... прощально тужать журавлі й несуть далеко з собою пісню ....

Ніким ще не описана чарівність осіннього неба. А в ньому ліниво пролітає павутиння .... Великі каравани кучерявих хмарин пропливають над водою і задивляються у ... води річок на свою невимовну вроду.

Придивись уважно до хмарин і побачиш серед них ... табун коней ... . То раптом незрівнянної краси палаці постають перед твоїм зором.

А он уже влягається ведмедиця посеред голубого безмежжя і зачаровано позирає на ...землю.

І все це поспішає у якісь незнані світи ... .

День – тихий, замріяний. Золоті пасма сонця залишають на ... землі все довші і довші тіні.

Небо смутнішає. Здається, що ось-ось зронить на землю важкі краплини сльозин... (За Жанною Юзвою).

Вправа 5. Прочитайте текст. Випишіть прості речення, ускладнені відокремленими й уточнювальними членами. Підкресліть у них усі члени речення. Зробіть синтаксичний розбір виділеного речення.

Біло-сиві дерева непорушно стояли, припорошені снігом, і плавним каскадом підіймалися до неба, а далі то знову спадали, то підіймалися. Селище підступало до гір і тиснулося між сіро-бурих, обважнілих і порепаних від часу, де-не-де засніжених скель. Гірська річка мчала, раз-по-раз зникаючи з очей за будинками, пагорбами й деревами, і вискакувала вже з боку селища. На горбочку, майже навпроти готелю, стояла кремезна в основі, але витягнута шпильями, дерев'яна церква. Зарецький дивився на селище. Тепер багато чого змінилося... (За Анатолієм Дністровим).

Цілеспрямована робота з реалізації краєзнавчого аспекту під час занять з української мови сприяє, з одного боку, підвищенню інтересу до предмета, а із іншого – створює позитивну мотивацію під час засвоєння мовних засобів при опрацюванні культурознавчої та краєзнавчої інформації. Вчителів варто приділити більше уваги реалізації соціокультурної змістової лінії. Одним із ефективних шляхів її реалізації на уроках вивчення простого ускладненого речення є використання краєзнавчих матеріалів. Вправи і завдання, розроблені на їх основі, сприяють всебічному розвитку учнів, виховують інтерес і любов до рідного краю, формують високе почуття патріотизму, національну гордість за минуле й сучасне нашої малої Батьківщини. Звернення до різноманітних матеріалів, пов'язаних із Тернопільщиною, формує художньо-естетичні смаки

школярів, спонукає до творчого пошуку. Тому вчителям варто використовувати такі тексти і популяризувати їх.

Список використаних джерел

1. Кулик Н. Виховання національної самосвідомості на уроках української мови. Освітнянин. 2008. № 4. С. 17–19.

3. Купцова В. Система краєзнавчої роботи на уроках мови. Дивослово. 1998. № 8. С. 30–35.

4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник /за редакцією проф. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.

6. Ярмолюк А. Соціокультурний аспект навчання української мови: система вправ і завдань. Українська мова і література в школі. 2011. № 3. С. 14–20.

СУЧАСНА МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА – МІСТ МІЖ АКАДЕМІЧНОЮ ОСВІТОЮ І ПЕРФОРМАНСОМ

Кондрацька Л.А.,
професор кафедри музикознавства і
методики музичного мистецтва

Тривалий період тотального конформізму і адаптації сучасної людини у цифровому світі фактично постав процесом її церебральної переорієнтації – аж до помітної «злиденності мозку» (С.В. Савелєв). Це спровокувало суперечність між технологією як інструментом професійного росту особи, з одного боку, і технологією як концепцією адаптації суб'єкта до нав'язуваного нового сценарію досягнення успіху, з іншого. Реалізація сучасного вчителя в ролі суб'єкта-інструмента (коуча, т'ютора) нової інформаційної ситуації веде до витіснення самостійно і системно мислячої творчої особи, зорієнтованої на принцип сотеріологічної перформативності.

Утім, поза увагою дослідників залишається з'ясування можливостей вчителя-перформера як чинника розкриття екзистенційної сутності, особливо вчителя мистецтва як виконавця-цілителя. Причому, йдеться не про цілителя-мага, друїда, культовуючого руни, кроунліанство, шаманізм через мантри готик-року, тріп-хопу, дарк-фольку, а про посередника Світла Досконалої Радості заради Любові. Ця проблема передбачає спонування студента як митця-перформера до осмислення ідеї воздаяння – цього непохитного онтологічного принципу утвердження богоподібної гідності людини і блага ближнього во славу Творця. Воно передбачає пробудження у майбутнього вчителя мистецтва ментальних ресурсів для духовного переображення проявів душі учня у процесі музично-перформативної діяльності.

Для вирішення цього завдання на методичній раді кафедри музикознавства і методики музичного мистецтва була обговорена педагогічна модель самореалізації студента як артперформера у процесі проведення педагогічної педпрактики. Її сутність становить концепція артперформансу як *майстерні душі*, а *провідною ідеєю* – метафоризація смислу емоційного одкровення особи як антропологічного дискурсу. Ця ідея конкретизується у міфологічному і іконічному аспектах. Перший передбачає екфорію перформером епігенетичного кластеру не-Я і ментальну самоорганізацію для розпізнавання Я. Другий не просто описує враження, отримані від світу предметів і подій, а сам «пише» життя за принципом мімезису, оскільки його моделююча структура, як система інтонаційно-сміслових відношень, набагато більше зливається з чуттєвими і матеріальними прийомами перформера. Вона

пропагує символізовану предметність і навіть агітує за неї, використовуючи свою образність в підкреслено значущому сенсі.

Означена ідея зумовлює неінституціональний, феноменологічний (персоналістичний) характер пропонованої педагогічної моделі і поєднання у її змісті рис ймовірнісної освіти та вітагенного навчання (Martynets, L., 2015). Тобто основою цієї моделі постає коннективна теорія метафоричної інтерпретації (Ritchie, D., 2004) Вона дає підстави стверджувати, що інтоновані, візуалізовані метафори людських емоцій уможливають краще розуміння внутрішнього механізму психоемоційних динамік учня-перформера задля глибшого самоусвідомлення і самоорганізації. Ось чому їх необхідно аналізувати у щоразу унікальному когнітивному і комунікативному контекстах, включаючи деталізовану репрезентацію художнього спілкування на уроках мистецтва як перформансу і суб'єктивний досвід (common ground) його учасників.

Напрямок і конкретний довготривалий план такої перформативної діяльності на уроках мистецтва визначає стратегія креативної кластеризації. Це стратегія розігрування мистецьких сценаріїв ціннісного вибору учня на шляху до «творчої невинності» або стратегія "шляху серця" (Manovich L., 2015, p.13).

Зважаючи на *постнекласичну парадигму сучасного музичного виховання*, вона передбачає взаємовплив адаптивного, циклічного, лінійного, різноматичного типів і стратегії випадкового пошуку на уроці мистецтва. Одним із найважливіших системоутворювальних елементів креативного кластера є створений на кафедрі івент-майданчик, пристосований під проведення підготовчого етапу художньо-освітньої практики. Він може одночасно функціонувати і як лекторій, і як простір для педагогічно-виконавських тренінгів, і як місце для концертів, виставок, свят, фестивалів тощо. Завдання майданчику – залучення односторонців. Такий підхід створює високу щільність соціальних зв'язків усередині кластера.

Регулюючу функцію в імплементації означеної стратегії виконує методологія педагогічно-метафоричної творчості. Вона акумулює існуючі підходи до організації співбуттєвої перформативної діяльності на уроках мистецтва і ґрунтується на принципах інтонованої спів-присутності, спів-дії, спів-чуття, спів-переживання, спів-страждання, спів-участі, спів-причастя. Вони постають необхідним початковим етапом для реалізації наступного–душевного переображення.

Чинником реалізації цієї методології постає технологія проведення уроків музики перформативної імпровізації (зокрема, методи аурального моделювання, слухової метафоризації, медіаеленктики, -еристики і -еротематики) вважаємо епігенетично зумовленою для упровадження

методології педагогічно-метафоричної творчості, оскільки вона сприяє активізації ментальних ресурсів майбутнього вчителя-мистецтва..

Багаторічний досвід проведення педагогічної практики студентів-митців доводить ефективність психологічних умов імплементації технології, сутність яких можна виразити формулою:

$$\text{результат (Р)} = \text{потенціал (П)} - \text{втручання (В)}$$

Можливість для розробки і обґрунтування безмежного розмаїття способів художнього самовираження студенти отримують в арт-лабораторії у проміжку між лекціями-перформансами.

Висновки. Набутий досвід проведення уроків-перформансів магістранти факультету мистецтв (спеціальність 014 Середня освіта – Музичне мистецтво) реалізують під час проходження педагогічної практики на базі Тернопільської загальноосвітньої школи №16 ім. В. Левицького, зокрема у процесі проведення інтегрованих уроків мистецтва і християнської етики (під керівництвом учителів-методистів Безкоровайної Ірини Вячеславівни, Вирсти Оксани Володимирівни і Герман Галини Іванівни). У результаті критичного аналізу її результатів магістранти прийшли до осмислення ідеї: розкриття у процесі перформативного навчання мистецтву закладених у дитячій природі ресурсів – це чинник прийняття особою своєї гідності і здійснення свobodного вибору в житті.

Список використаних джерел

1. Manovich, L. (2015). Data Science and Digital Art History. In: International Journal for Digital Art History, vol. 1. pp. 12–35. www.dah-journal.org
2. Martínez-Montes, E., Chobert, J., Besson, M., eds. (2016). Neuro-Education and Neuro-Rehabilitation. Lausanne: Frontiers Media. doi: 10.3389/978-2-88945-006-0
3. Ritchie, D. (2004). Metaphors in Conversational Context: Toward a Connectivity Theory of Metaphor Interpretation // Metaphor and Symbol. Vol. 19. № 4.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Огнистий А.В.,

декан факультету фізичного виховання

Власюк Р.А.,

асистент кафедри теоретичних основ і

методики фізичного виховання

Закон України «Про вищу освіту» зараховує практичну підготовку студентів до основних форм організації освітнього процесу у вищій школі разом із навчальними заняттями, самостійною роботою та контрольними заходами. Практична підготовка «здійснюється шляхом проходження практики на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними закладами вищої освіти договорами або у його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку» [2].

Педагогічна практика у процесі професійної підготовки стає першим кроком на шляху засвоєння професії. Вона сприяє підвищенню педагогічної майстерності майбутніх учителів, забезпечує практичний досвід планування, організації та здійснення різних видів професійної педагогічної діяльності в умовах закладів освіти різного типу, сприяє професійній рефлексії, професійному саморозвитку та самореалізації студентів, становленню та розвитку в них професійно важливих якостей, забезпечує їх успішну професійну адаптацію [6].

Саме під час проходження педагогічної практики студенти можуть повноцінно реалізувати набутий досвід за роки навчання в університеті. Така діяльність є сполучною ланкою між теоретичною підготовкою студентів і їх самостійною роботою в закладах освіти. Вона зорієнтована на формування особистості майбутнього вчителя, застосування теоретичних знань у практичній діяльності, засвоєння педагогічних умінь, і аналіз сучасного педагогічного досвіду [4].

Метою педагогічної практики дослідники Шиян Б.М. [8], Огієнко М.М. [3], Худолій О.М. [7], Ячнюк О.Б. [5] визначають закріплення професійних умінь та навичок педагогічної діяльності, практичну підготовку студентів до педагогічної діяльності в реальних умовах навчальних закладів різного типу, створення системи, яка поєднує отримані студентом знання і уміння з навичками практичної роботи вчителя фізичної культури, вдосконалення професійної майстерності фахівця.

В умовах які постійно змінюються, де потрібно швидко реагувати на різні педагогічні ситуації, студентам найважче сконцентруватись і проявити свою майстерність. Щоб допомогти їм швидше пройти процес адаптації до проходження педагогічної практики ми вирішили звернути увагу на те, яких труднощів вони зазнають під час використання засобів гімнастики у навчальному процесі [1].

Нами було проведено опитування студентів факультету фізичного виховання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і вчителів ЗОШ м. Тернополя. Думки респондентів розподілились наступним чином *табл. 1*.

Таблиця 1

Труднощі, що виникають у студентів у процесі використання засобів гімнастики під час проведення уроків фізичної культури

№ п.п.	Засоби гімнастики	Студенти (n-127)	Вчителі (n-361)
		%	%
1.	Проведення стройових	10%	33%
2.	Проведення ЗРВ	9%	22%
3.	Проведення прикладних	7%	29%
4.	Проведення вправ на приладах	32%	57%
5.	Проведення вправ художньої гімнастики	54%	52%
6.	Проведення вправ ритмічної гімнастики	30%	33%
7.	Проведення рухливих ігор і естафет	7%	11%
8.	Труднощів не виникало	9%	0%

Порівнюючи показники обох груп можна помітити, що відсоток у студентів по кожному із засобів гімнастики нижчий ніж у вчителів. На нашу думку причиною є те, що студенти у більшості випадків завжди оцінюють рівень своєї підготовки вище чим вчителі. Для прикладу труднощі у проведенні стройових вправ відчули 10% студентів, за опитуванням вчителів цей показник становить 33%. Близькі за значенням показники у використанні прикладних та ЗРВ вправ це 7% і 9% у студентів, 29% і 22% у педагогів. За іншими показниками дані приблизно однакові.

Додатково нами здійснювалось спостереження за студентами під час проходження практики які виявили, що більшість з них окрім іншого (див. табл. 1) зазнають труднощів у визначенні та виправленні помилок. На нашу думку це можна пояснити тим, що більшість вправ навчальної практики вони проводять з однокласниками, які достатньо технічно підготовлені і виконують вправи з меншою кількістю помилок. Також студенти зазнають складнощів в аналізі техніки вправ, в результаті чого вони помилок просто не помічають.

Ми вважаємо, що вивчення труднощів, які зустрічаються в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту дозволить нам, перш за все на якісно новому рівні сформулювати вимоги до їхньої діяльності і загалом їх підготовки у ЗВО.

Список використаних джерел

1. Власюк Р. А. “Диференційований підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури”. Науковий часопис “Науково-педагогічні проблеми фізичної культури/фізична культура і спорт” НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. Том 1. Випуск 7 (33), 522 с.
2. Закон України “Про вищу освіту” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Огієнко М.М., Лисенко Л.Л. Наступність в педагогічній практиці й безперервність пошуку професійних компетентностей як основа зростання майбутнього вчителя фізичної культури. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2016. Вип. 139(1). С. 349–353.
4. Педагогічна практика в загальноосвітньому закладі. Методичні рекомендації для студентів II–IV курсу спеціальності 6.010201 Фізичне виховання. / Уклад.: В.М. Туманова, О.В. Гацко, Т.Г. Діба. Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. 60 с.
5. Переддипломна та магістерська педагогічна практика студентів факультетів фізичного виховання та спорту : навч.-метод. посібник / Ю.Б. Ячнюк та ін. Чернівці: Рута, 2006. 144 с.
6. Проценко А.А. Формування професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури у процесі педагогічної практики: автореф. Дис. канд. пед. наук: 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”. Кропивницький, 2018. 20 с. Ісаєв І.Ф. та ін. Педагогіка: Навчальний посібник. 4-е изд., Стер. М. : Academia, 2005. 576 с.
7. Худолій О.М., Іващенко О.В. Педагогічна практика в школі. Теорія та методика фізичного виховання. 2011. № 10. С. 19–32.
8. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / Б. М. Шиян. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. Ч. 1. 272 с.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

*Обіход І.В.,
доцент кафедри німецької філології та
методики навчання німецької мови*

Суспільний розвиток, парадигмальні зміни в освіті, міжнародні зв'язки у різних галузях науки та культури, необхідність спілкування між різними народами зумовили потребу в навчанні іноземних мов. У системі професійної підготовки вчителя іноземних мов та зарубіжної літератури виробнича шкільна педагогічна практика є особливою формою навчального процесу, яка забезпечує оволодіння студентами під керівництвом методистів і вчителів мінімумом професійно-методичних умінь, необхідних для реалізації основних функцій учителя.

Практиці відводиться місце ключового компонента підготовки майбутнього фахівця, який визначає якість набутих студентами знань, інтелектуальних і професійних вмінь та навичок, якими має володіти висококваліфікований педагогічний працівник.

Відповідно до навчальних планів ступеневої підготовки фахівців педагогічна практика для студентів німецького відділення організовується на освітньо-кваліфікаційних рівнях «Бакалавр» та «Магістр». Мета, завдання, структура, зміст, особливості педагогічної практики на кожному ступені визначаються сутністю, функціями діяльності педагогічного працівника відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня.

Основними умовами ефективності педагогічної практики є теоретична обґрунтованість системи підготовки студентів, навчаючий, розвивальний і виховний її характер, комплексний підхід до визначення завдань, змісту, форм і методів її організації та проведення, забезпечення наступності та системності на різних етапах її проведення.

Під час педагогічної практики інтенсивно формуються професійні вміння й навички студентів, розвивається їх творча самостійність, здатність аналізувати педагогічні процеси, закладаються основи індивідуального стилю навчально-виховної роботи та педагогічної майстерності.

Варто зауважити, що ефективне навчання іноземних мов у загальноосвітній школі потребує відповідної професійно-методичної компетенції вчителя. У системі підготовки педагогічних кадрів ця проблематика сфокусована в навчальній дисципліні «Методика навчання іноземних мов», яка розкриває теоретичні, практичні, організаційні аспекти

навчання іноземних мов як спілкування в діалозі культур, інноваційні методичні технології, репрезентує сучасний погляд на навчання видів іншомовної мовленнєвої діяльності, формування соціокультурної компетентності учнів в контексті міжкультурного спілкування, особливості навчання в основній та старшій школі та передбачає наявність міцних зв'язків між практикою в школі та курсом методики.

Беручи до уваги розроблені програми з педагогічної практики можна стверджувати, що студенти під час проведення уроків з іноземних мов (німецька, англійська мови) орієнтуються на класичні і найновіші вітчизняні та зарубіжні джерела із курсу «Методика навчання іноземних мов», у тому числі на навчальні матеріали щодо підвищення кваліфікації вчителів і викладачів німецької мови в рамках проекту від Гете-інституту «Вчимося навчати німецької» («DLL: Deutsch Lehren Lernen»). Згідно з програмою проекту DLL студенти німецького відділення мають можливість під час педагогічної практики оцінити якість завдань і вправ для заняття німецької мови, розглянути функцію завдань і вправ для тренування навичок усного та писемного мовлення, проаналізувати особливості процесу взаємодії у класі для вивчення німецької мови, обговорити рамкові умови, які визначають планування та проведення заняття, стандарти, яких потрібно досягти та навчальні програми, яких слід дотримуватися вчителю під час вивчення німецької мови. Програма проектів передбачає надання студентам під час навчання необхідної інформації щодо особливостей застосування системи вправ і завдань для розвитку німецькомовної комунікативної компетентності; соціальних форм роботи в процесі навчання німецької мови; методики формування німецькомовної компетентності в говорінні і у письмі; особливостей впровадження у процес навчання німецької мови комплексних навчальних завдань: мікро- та макропроектів; структури та змісту Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти; планування заняття за основними дидактично-методичними принципами.

Студентам пропонуються в рамках DLL завдання з систематичного спостереження та аналізу навчальної діяльності на основі відеозаписів практичних занять з німецької мови у різноманітних країнах трьох континентів, які вони можуть використати під час проходження педагогічної практики у школах. Відеоматеріали слугують основою для розуміння заняття та вдосконалення власних професійних компетенцій шляхом критичного аналізу педагогічних та дидактичних концепцій. Для самостійного опрацювання студентам доступні мультимедійні матеріали, практичні завдання та доступ до інтерактивної навчальної програми Гете-інституту (Moodle-платформа).

Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки кваліфікаційного рівня «бакалавр» (спеціальність 014 Середня освіта) педагогічна практика забезпечує досягнення здобувачами таких результатів навчання:

- самостійно організовувати навчально-пізнавальну діяльність учнів з певних тем чи цілого розділу на основі навчальної програми, орієнтуючись на досягнення позитивних якісних змін у розвитку учнів, їхніх знаннях й уміннях, ставленні до навчального предмета; застосовувати під час підготовки до занять сучасну додаткову методичну літературу;
- вміти застосовувати різні типи навчальних занять, методів і форм організації навчання, що спонукають учнів до активної діяльності в позиції суб'єкта;
- самостійно оцінювати результати навчання учнів із дотриманням необхідних вимог на кожному етапі навчального заняття, висловлювати оцінку діяльності учнів та отримувати від них зворотний зв'язок для регулювання навчально-виховного процесу;
- виконувати функції класного керівника, самостійно планувати і організовувати дозвілля, позанавчальне життя учнів відповідно до рівня їхнього розвитку, потреб та інтересів, проводити виховний захід;
- аналізувати стан і можливості поліпшення педагогічного процесу та відповідного освітнього середовища в загальноосвітніх навчальних закладах;
- бути готовим удосконалювати і розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень;
- уміти розробляти систему заходів для забезпечення належного освітнього середовища, відповідно до норм безпеки життєдіяльності та сучасних технологій отримання знань;
- забезпечувати навчально-виховний процес відповідною навчально-методичною документацією, програмами, планами та інноваційними проектами;
- володіти професійними якостями вчителя-філолога
- вміти працювати з текстовою, графічною, числовою інформацією за допомогою комп'ютера, використовувати можливості мережевих програмних систем для вирішення теоретичних і практичних завдань у галузі професійної діяльності; вміння користуватися електронними словниками і спеціальними програмами для пошуку необхідних матеріалів; володіти навичками управління інформацією
- вміти управляти процесами навчальної діяльності, виховання та розвитку особистості учня;

- організовувати індивідуальні дослідження з метою вивчення рівня розвитку учнів, особливостей їхньої навчально-пізнавальної діяльності, їхніх потреб та інтересів, сутності педагогічних явищ, педагогічної діяльності тощо;
- проводити наукові дослідження з метою психолого-педагогічного вивчення рівня розвитку колективу, міжособистісних стосунків учнів;
- організовувати різноманітні додаткові заняття (індивідуальні та групові заняття, консультації та співбесіди);
- брати участь у різних формах професійної комунікації (семінари, конференції, засідання методичного об'єднання, круглі столи, дискусії).

Отже, педагогічна виробнича практика на факультеті іноземних мов спрямована на формування у студентів німецького відділення здатності та готовності здійснювати діяльність із навчання іноземної мови в навчально-виховних закладах на базі сформованої у них іншомовної професійної комунікативної компетентності та знань основ теорії методики, педагогіки та психології, забезпечення практичного пізнання студентами закономірностей професійної діяльності та оволодіння способами її організації, уміння вирішувати конкретні методичні завдання згідно з умовами педагогічного процесу.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ

*Головацька Ю. Б.,
доцент кафедри теорії і практики перекладу*

Практична підготовка є обов'язковою складовою структури навчальних планів системи підготовки майбутніх перекладачів. Її мета полягає у формуванні та розвитку готовності до реалізації функцій професійної діяльності, набуття та розвиток професійних вмінь і навичок прийняття самостійних рішень. Практика характеризується великою кількістю функціональних обов'язків; вона адекватна змісту й структурі професійної діяльності; створює умови для самоперевірки підготовленості та придатності студентів до професійної діяльності, для визначення рівня професійної спрямованості. Практична підготовка здійснюється під керівництвом викладача (керівника практики від університету). У навчальному плані визначається зміст практики та строки її проходження, а також кількість кредитів, які на неї відводяться.

Навчальна практика є першою, яку проходять студенти, які навчаються за освітньою програмою «Англійсько-український переклад». Вона передбачає формування та розвиток важливих фахових компетентностей, зокрема:

- здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні;
- здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії мов(и), що вивчаються;
- здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди мов(и), що вивчаються, описувати соціолінгвальну ситуацію;
- здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мову, що вивчається, в усній та письмовій формі, у різних жанровостильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя;
- здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, інтерпретації та перекладу тексту;
- здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань;
- усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною (іноземними) мовами;

- здатність здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів. Здатність до організації ділової комунікації;
- здатність обирати необхідну перекладацьку стратегію залежно від жанрової приналежності тексту та ситуації;
- здатність до здійснення адекватного усного (послідовного та синхронного) і письмового перекладів;
- здатність використовувати можливості мережевих програмних систем та Інтернет-ресурсів для вирішення теоретичних і практичних завдань у галузі професійної діяльності.

Зміст навчальної практики передбачає почергову роботу студентів у різних тематичних секціях. Відтак, здійснивши аналіз перекладацької сфери та затребуваності у фахівцях в тому чи іншому тематичному секторі галузі, визначено три секції – агропромисловий комплекс, економічний дискурс та дипломатичний дискурс.

У ході практики студенти розподілені на три групи. Робота у кожній секції організована у такий спосіб, щоб кожен студент був максимально залучений до різних видів перекладацької діяльності (власне переклад, редагування, укладання глосарію). Значна увага також приділяється практикуванню різних видів усного перекладу. Завершальним етапом роботи у секціях є презентація перекладеного матеріалу із зазначенням труднощів, з якими стикались студенти у процесі перекладу та організації командної роботи, а також шляхів їх подолання.

Таким чином, навчальна практика студентів-перекладачів є важливим компонентом їх професійної підготовки. Вона не лише сприяє опануванню фаховими навиками, а й розвиває уміння працювати в команді, дотримуватись тайм-менеджменту.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНИХ МОВ. МЕТОДИЧНІ ВИМОГИ ДО УРОКУ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

*Серняк О.М.,
доцент кафедри англійської філології та
методики навчання англійської мови*

Підвищення вимог до рівня підготовки випускників педагогічних освітніх закладів, оновлення і реформування сфери освіти передбачає, що головним завданням педагогічного ВНЗ є формування професійної компетентності майбутнього вчителя.

Педагогічна практика – один із основних елементів процесу формування професійної компетентності, оскільки передбачає формування першого досвіду педагогічної професійної діяльності, а саме перенесення знань із педагогіки, психології та методики викладання іноземної мови у сферу педагогічної праці, застосування отриманих знань, набутих умінь та навичок у професійній діяльності з учнівським колективом.

Метою публікації є аналіз методичних вимог до уроку іноземної мови, які студент-практикант має взяти до уваги у процесі підготовки та проведення уроків у школі.

Одним із найважливіших аспектів у практичній підготовці студента-практиканта є звернення уваги на **розуміння ним методичної структури уроку**, яке передбачає врахування студентом-практикантом етапів уроку, їх специфіки і характеристики; застосування вправ певного виду на різних етапах уроку, врахування їх методичної доцільності, взаємозв'язку та послідовності їх виконання.

Врахування мовленнєвої спрямованості уроку – наступний важливий аспект для врахування молодим вчителем іноземної мови, оскільки основним об'єктом іноземної мови є мовленнєва діяльність, а основною практичною метою навчання іноземної мови є навчання іншомовному спілкуванню. Мовленнєва спрямованість уроку передбачає практичну орієнтацію уроку, його комунікативний характер вправляння, що полягає у вправлянні учнів у спілкуванні.

За С.Ю. Ніколаєвою «основним методом навчання іноземної мови в сучасній школі є комунікативний метод, суть якого полягає в тому, що процес навчання є моделлю спілкування» [2, с. 147]. Ось чому студент практикант повинен взяти до уваги, що навчання іншомовному спілкуванню передбачає оволодіння основними видами іншомовної мовленнєвої діяльності – рецептивними (аудіюванням і читанням); репродуктивними (говорінням в

монологічній та діалогічній формі, письмом). Завданням уроку іноземної мови є тренування всіх видів мовленнєвої діяльності: говоріння, читання, письма, аудіювання. Основним засобом оволодіння вказаними видами мовленнєвої діяльності є комунікативні вправи, які передбачають мовленнєву діяльність у різних ситуаціях з певною метою, а саме вирішення учнем розумово-мовленнєвого завдання, пов'язаного з конкретно природною або створеною штучно ситуацією спілкування у процесі виконання комунікативних вправ.

Водночас, у мовленні всі види мовленнєвої діяльності взаємодіють. Тому, на уроці іноземної мови всі аспекти мови (фонетичний, лексичний, граматичний, графічний) вивчаються взаємопов'язано. взаємозумовленим є навчання усіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності – говоріння, читання, письма, аудіювання. У цьому полягає наступний принцип – **дотримання комплексності уроку іноземної мови**. Хоча на окремо взятому уроці іноземної мови не всі види мовленнєвої діяльності розвиваються однаково, вправління одного виду не можливе без застосування іншого.

Як наголошує Л.С. Панова, «...учень є суб'єктом навчально-пізнавальної діяльності, тому, у вивченні іноземних мов актуальним є застосування таких форм роботи, які інтенсифікують навчання, спонукають до активної роботи кожного учня, даючи йому можливість на певному рівні спілкуватись іноземною мовою» [3, с 42]. Вважаємо, що **застосування розмаїття форм роботи з учнями** має бути основною вимогою до організації уроку іноземної мови студентом-практикантом. Маємо на увазі, що необхідними є знання студентом-практикантом типів вправ для навчання іноземної мови за основними критеріями (комунікативні, умовно-комунікативні, не комунікативні; рецептивні, репродуктивні, рецептивно-репродуктивні, продуктивні, рецептивно-продуктивні; індивідуальні, групові, колективні). Важливим є саме поєднання різних форм роботи з учнівським колективом.

Адекватність здійснення контролю – ще один із найскладніших моментів, на які вказують студенти-практиканти у процесі обговорення та аналізу проведення уроків під час педагогічної практики. На думку О.І. Вишневського, успіх полягає у застосуванні різних видів поточного контролю. Вчений-методист наголошує, що «основне значення має аргументованість, об'єктивність оцінок, їх виховна і стимуляційна функція» [1, с. 98]. Разом з тим, важливим є належне завершення уроку, що передбачає підведення підсумків уроку, визначення студентом-практикантом результативності уроку.

Таким чином, обговорення та аналіз вищезгаданих аспектів з студентом практикантом сприятиме підвищенню рівня його професійної компетентності у процесі проходження педагогічної практики з іноземної мови. Усвідомлення

майбутнім фахівцем важливих управлінських аспектів організації уроку іноземної мови має стати основою педагогічної діяльності студента-практиканта, а у майбутньому сприятиме забезпеченню його високої професійності як керівника навчально-виховним процесом в умовах оновлення педагогічної парадигми.

Список використаних джерел

1. Вишневецький О. І. Методика навчання іноземних мов: Навч. посіб. 2-ге вид. Вінниця, 2011. 206 с.
2. Ніколаєва С.Ю. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання наук. ред. українського видання. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Панова Л.С., Андрійко І.Ф., Тезікова С.В. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник. Київ: Академія, 2010. С. 41–44.

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.12 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО)

*Пацалюк І.І.,
доцент кафедри образотворчого мистецтва,
дизайну та методики їх навчання*

Період навчання у вищому педагогічному навчальному закладі – це період активного формування професійно компетентного фахівця, яке забезпечується теоретичною та практичною складовою. Практична складова – види практик із спеціальності, їх тривалість та терміни визначаються освітньою програмою та навчальним планом. Особлива роль при підготовці студентів спеціальності 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво) відводиться педагогічній практиці.

Педагогічна практика студентів є невід’ємною складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців та спрямована на закріплення знань, отриманих студентами у процесі опанування теоретичних дисциплін, передбачає набуття практичних навичок і умінь, а також формування та розвиток професійних вмінь приймати самостійні рішення в умовах конкретної професійної ситуації.

Під час практики майбутні педагоги поглиблено оволодівають сучасними методиками та технологіями, формами організації співпраці із школярами, що передбачено освітньо-кваліфікаційною характеристикою підготовки фахівців.

Підвищенню якості практичної підготовки сприяє ряд чинників серед яких зовнішні та внутрішні. До зовнішніх можна віднести:

- 1) вибір баз практики;
- 2) вибір видів практики;
- 3) чітке планування завдань на період педагогічної практики з урахуванням видів діяльності, передбачених програмою практики і вказівками її керівників [3].

На межі із зовнішніми чинниками виникає внутрішній, пов'язаний з особистісно-діяльнісним підходом до процесу професійного становлення педагога.

Вибір баз практик. Керуючись положенням про проведення практик студентів вищих навчальних закладів України виділяємо ті вимоги до баз практики, які доцільно враховувати при укладенні договорів, а саме: навчально-виховні заклади, установи, які мають необхідне обладнання та педагогічні кадри [3]. Тобто, базою практики можуть стати лише заклади чи установи де створена потужна матеріально-технічна база та наявний відповідний кадровий склад.

Планування завдань педагогічної практики коригується відповідними результатами навчання, які прописані у освітній програмі та дають право на отримання професійної кваліфікації. Саме тому, завдання доцільно планувати з урахуванням освітньо-кваліфікаційної характеристики підготовки фахівця, тобто тих компетентностей та ПРН, які повинні набути студенти для виконання в подальшому професійних функцій та особистісно-діяльнісного підходу, адже означений підхід дає можливість майбутньому педагогові виявити власну позицію і при плануванні завдань і при їх реалізації як у навчально-виховній діяльності: «Саме включення студента у різні види діяльності повинно мати чітко сформульовані завдання, тоді активна позиція практиканта сприятиме успішному формуванню його як фахівця» [2, с. 80].

Дослідники специфіки практичної підготовки рекомендують наступне: програма практики не повинна бути жорстко обов'язковою. Оптимально коли така програма містить основну (обов'язкову) та варіативну (змінювальну) студентами частини, адже «надання студентам права самостійно коригувати та відрефлексовувати програму педпрактики, починаючи від мети до конкретних завдань, дасть їм можливість налаштовуватись на їх реалізацію, виявляючи педагогічну творчість, активність» [2, с. 83].

Окремим блоком слід виділити *вибір видів практики*, особливо педагогічної (навчальної чи виробничої). Зазвичай ОК «Педагогічна практика» для студентів спеціальності 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво) розуміється як практична підготовка в умовах загальноосвітньої школи. Водночас професійна підготовка не може обмежуватись лише педагогічною практикою у ЗОШ.

Для більш повного уявлення про види практики доцільним буде аналіз досвіду практичної підготовки у провідних вузах України, а саме: Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Житомирського державного університету імені Івана Франка та Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Аналіз освітніх програм спеціальності 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво) вказує на те, що до вибору видів практики кожен із закладів має власний підхід. У названих ЗВО на педагогічну практику у школах виділено 9 кредитів ЄКТС. Virізнюються інші види педагогічних практик та їх планування в освітньому процесі: «Виробнича літня педагогічна практика» – 4,5 кредити ЄКТС (Житомирський державний університет імені Івана Франка та Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка); «Педагогічна практика у позашкільних закладах освіти» – 3 кредити ЄКТС (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника) [1, 4, 5].

Цікавим у плані підвищення якості професійної підготовки є ОК «Педагогічна практика у позашкільних закладах освіти». Такий підхід є доцільним оскільки розробляючи освітню програму її автори зобов'язані вказати придатність до працевлаштування. Серед посад, які можуть займати випускники ОП Середня освіта (Образотворче мистецтво) за ДК003:2010, із змінами, затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року № 259, чинні з 15.02.2019 року; із змінами, затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18.08.2020 р. № 1574 (змiна № 9), чинна з 18.08.2020 р. наступні:

- 1229.6 / 24622 – Керівник гуртка;
- 2452.2.81 – Керівник самодіяльного об'єднання прикладного та декоративного мистецтва;
- 2455.2 – Керівник (студії за видами мистецтва та художньої творчості, любительського об'єднання, клубу за інтересами тощо);
- 3340 – Викладач мистецької школи (за видами навчальних дисциплін) [1, 4, 5].

Можливість працевлаштуватися у позашкільні навчальні заклади відповідно потребує не лише теоретичної підготовки, але й практичної. Робота з гуртківцями має власну специфіку. Саме тому таку практику доцільно вводити у освітні програми, які готують фахівців у сфері педагогіки мистецтва. Цю ідею перевірено і практикою. Інформація щодо працевлаштованих випускників Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка доводить, що частина випускників ОП Середня освіта (Образотворче мистецтво) не лише працюють керівниками гуртків, викладачами мистецьких шкіл, але й є власниками недержаних позашкільних закладів де навчають мистецтву дітей різного віку.

Згідно класифікатора випускники ОП Середня освіта (Образотворче мистецтво) мають право працювати і як педагоги-організатор (2359.2) [1, 4, 5]. Набуття практичних навиків у цій галузі також має забезпечити педагогічна практика. Аналіз силабусів та робочих програм ОК «Педагогічна практика» вказує на те, що формування навиків педагога-організатора заплановано у них опосередковано. Вирішення цієї проблеми вбачаєм у більш чіткому та виваженому підході до планування видів діяльності, які дадуть можливість сформувати практичні навички майбутнього педагога-організатора.

Підсумок: якість практичної підготовки вчителя залежить від значної кількості факторів. Важливим у цьому процесі є дотримання вимог до організації педагогічної практики: вибору баз, проектування завдань з урахуванням особистісно-діяльнісного підходу та компетентностей і результатів навчання, які забезпечують фаховість випускника, вибору видів

педагогічної практики. Такий комплексний підхід сприятиме підвищенню якості освіти та подальшому працевлаштуванню випускників освітньо-професійної програми Середня освіта (Образотворче мистецтво).

Список використаних джерел

1. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Освітні програми. URL: <https://eportfolio.zu.edu.ua/op/27/bachelor/>

2. Кравець Л. Педагогічна практика як чинник професійного становлення майбутнього вчителя. URL: <file:///C:/Users/1/Downloads/Kravets%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf>

3. Положення про проведення практик студентів вищих навчальних закладів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93#Text>

4. Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Освітні програми. URL: <https://drive.google.com/file/d/1bMzhsEEWGKVLktOSWpoRUwiL0wEIusx9/view>

5. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Освітні програми. URL: <https://kmvodpmd.pnu.edu.ua/%d0%be%d1%80-%d0%b1%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d0%bb%d0%b0%d0%b2%d1%80-4/>

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ У СФЕРІ ЛОГІСТИКИ

Замора Я.П.,

доцент кафедри машинознавства і транспорту

Бурега Н.В.,

викладач кафедри машинознавства і транспорту

Досвід світових логістичних компаній показує значне зниження рівня професіоналізму логістів та й брак кадрів в цілому. Більшості випускникам ЗВО не вистачає ні досвіду роботи, ні кваліфікації, ні знань в тій чи іншій сфері їх трудової діяльності, що відповідають вимогам сьогодення [1].

На шляху вдосконалення кадрової політики в галузі логістики можна виокремити такі перепони:

1. Стрімкі інформаційні та технологічні зміни;
2. Застаріла матеріальна база;
3. Постійні зміни в умовах реформування транспортної галузі;
4. Компетентність викладачів при підготовці майбутніх фахівців;
5. Інформованість і зацікавленість в професії.

При визначенні кадрової політики найбільший акцент робиться на компетентнісний підхід. В умовах інформатизації суспільства, ринок праці зазнає великих змін (особливо спеціалізації в області логістики), пов'язаних з підвищенням вимог до майбутніх фахівців, а також до співробітників, які вже займають діючі посади. Дана проблема не дозволяє повністю розкрити потенціал логістики в компаніях через недостатню компетенцію кадрів у відповідних сферах.

Об'єктивними рішеннями щодо усунення даних бар'єрів повинні бути такі заходи:

1. При підготовці майбутніх фахівців-логістів може бути запропонований варіант проходження стажування (практики) з подальшим працевлаштуванням.
2. Для фахівців, які вже обіймають посаду в організації, необхідно проводити підвищення своєї кваліфікації, шляхом стажування в іноземних компаніях, проведення міжнародних з'їздів з обміном власного досвіду.

Що стосується майбутніх фахівців, які навчаються за програмою логістики у закладах вищої освіти, надзвичайно важливо під час навчання більше уваги приділяти отриманню знань на основі практики, адже саме такий підхід дозволить молодому логісту самостійно інтерпретувати отримані знання у відведеному для нього місці практики.

За статистичними даними можна зробити висновок, що попит такої професії як логіст на ринку праці вкрай високий, а це в свою чергу додає ще більшого стимулу до розвитку та підвищення своєї кваліфікації, як головного ресурсу логістичного підприємства.

Підводячи підсумок, хотілося б виділити 3 практичних рекомендацій молодому фахівцеві для побудови його кар'єри:

1. Необхідно вибрати перспективний напрямок і місце роботи. Молодий фахівець в області логістики, що тільки починає шлях своєї реалізації, не здатний відразу відчувати всю важливість логістики для бізнесу. Проте, на даному етапі стає очевидним те, наскільки цікавим і перспективним є вибраний ним напрямок в конкретній спеціалізації. Найкращим варіантом першої кар'єрної сходинки є місце роботи у великому та сучасному логістичному підприємстві із реалізацією всіх інновацій в ньому.

2. Демонстрація зацікавленості у своєму розвитку. При пошуку відповідного фахівця на ту або іншу посаду, керівництво звертає увагу на бажання кандидата рости та розвиватися, набуваючи нові знання і навички роботи. Стрімкий розвиток інформаційних технологій змушує постійно вдосконалюватися і вчитися чомусь новому, а здатність робити це швидко допоможе майбутньому працівнику проявити себе з найкращого боку та постійно бути конкурентноспроможним. Важливо ці риси проявляти якомога раніше, починаючи ще із етапу співбесіди.

3. Усвідомлення всієї повноти відповідальності за дану роботу. Помилка фахівця в галузі логістики може стати причиною псування товару, збитків, проблем з неправильно оформленими пакетами необхідних документів. Все це призведе до неприємних наслідків із замовниками та безпосередньо з керівництвом даного підприємства. Тому важливо підійти до своїх обов'язків з усією відповідальністю і увагою.

В сумі досвід, якісні знання, вміння і навички – це ключові показники професіоналізму будь-якого фахівця в логістичній сфері [2]. Вони визначають його професійну придатність і компетентність, Від цього залежить розвиток управління ланцюгами поставок і економіки в цілому, адже кваліфіковані кадри допоможуть поліпшити становище нашої країни вже на світовому рівні.

Список використаних джерел

1. Загора Я.П., Бурега Н.В., Ліннік А. Векторизація карт сільських населених пунктів у підготовці логістів за допомогою геоінформаційних технологій // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка 2021. № 1. С. 80–89.

2. Нова система атестації та кваліфікаційних вимог до логіста Європейської логістичної асоціації та Європейського сертифікаційного комітету з логістики. За матер. міжнар. центру логістики Режим доступу: http://ni.biz.ua/4/4_9/4_97396_novaya-sistema-attestatsii-i-kvalifikatsionnih-trebovaniy-k-logistam-evropeyskoy-logisticheskoy-assotsiatsii-i-evropeyskogo-sertifikatsionnogo-komiteta-po-logistike.html

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ МИСТЕЦТВ ТНПУ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

*Ороновська Л.Д.,
доцент кафедри музикознавства та
методики музичного мистецтва*

Навчально-педагогічна практика студентів Факультету мистецтв у загальноосвітніх навчально-виховних закладах займає одне із чільних місць у освітній програмі здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на мистецькому факультеті за спеціальністю 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво), Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, у ЗВО.

Вона є тим узагальнюючим джерелом, з якого студент-практикант повинен черпати свої знання, отримані із усіх (об'єднаних предметів з фаху) в процесі навчання. Теорія музики і сольфеджіо, гармонія і поліфонія, історія зарубіжної, української, сучасної музики і історія мистецтв, хорознавство і хоровий клас, педагогіка, психологія і методика музичного виховання, музична педагогіка, аналіз музичних форм, музично-педагогічні технології - всі ці предмети в на фінальному етапі повинні бути спрямовані на підготовку ерудованого майбутнього фахівця для сучасної загальноосвітньої НУШ [1].

Педпрактика студентів є основною ланкою, яка з'єднує факультет і загальноосвітню школу, навчально-виховний заклад. Вона чітко визначає основні завдання, які стоять перед студентами-практикантами: дати загальне уявлення про систему навчання і виховання дітей в загальноосвітній школі; знайомить з різними системами музичного виховання та різноманітними видами діяльності шкільного вчителя музичного мистецтва, відповідно до викликів освітньої концепції сучасної мистецько-педагогічної школи.

Завдання курсу «навчально-педагогічна практика»:

- Виховати у студентів любов до професії вчителя музичного мистецтва загальноосвітньої школи, стимулювати потяг до вивчення дисциплін фахово-педагогічного циклу, до удосконалення своїх педагогічних і музичних здібностей;

- Дати студентам загальне уявлення про систему навчання і виховання дітей в загальноосвітній школі, познайомити з різними системами музичного виховання, та різноманітними видами діяльності шкільного вчителя музичного мистецтва, відповідно концепції національної школи;

- Поглибити і закріпити знання, отримані студентами при вивченні дисциплін психолого-педагогічного циклу, методики музичного виховання,

спеціальних музичних предметів, і навчити застосовувати їх на практиці з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів;

- Навчити студентів виконувати функції організаторів, класних керівників, керівників гуртків художньої самодіяльності (хорів, оркестрів, вокальних ансамблів), навчити їх творчо підходити до вирішення завдань виховання школярів, формування їх естетичних смаків і поглядів, розвитку інтересів і любові до музики;

- Навчити студентів самостійно планувати навчально-виховну роботу в загальноосвітній школі;

- Прививати студентам навички уважного і бережливого ставлення до здоров'я дітей з урахуванням принципів охорони дитячого голосу;

- Розвивати у студентів навички науково-дослідної і науково-методичної роботи, вести спостереження і грамотно аналізувати урок музичного мистецтва [3].

За час практики студенти виконують такі види робіт:

- продовжують знайомитися із навчально-виховним закладом (бесіди із адміністрацією, вчителями-класоводами, вчителями з окремих предметів музично-естетичного спрямування, методистами, вихователями); продовжують вивчати матеріально-технічну базу школи, зокрема, кабінетів музичного мистецтва та спеціалізованих класів (наприклад, образотворчого мистецтва, комп'ютерного класу тощо), аналізують план роботи навчально-виховного закладу, класоводів та керівників мистецьких колективів, вчителів з окремих навчальних предметів; на основі цього аналізу самостійно складають свій план роботи;

- вивчають класний колектив із використанням сучасних експериментальних методик та інноваційних підходів, складають його психолого-педагогічну характеристику;

- проводять позакласну мистецько-виховну, навчально-пізнавальну роботу (загально-розвивального спрямування, з окремих предметів, за інтересами) із урахуванням сучасних досягнень спеціальних та психологічних наук, забезпечуючи при цьому виховуючий характер навчання, розвиток пізнавальної активності і творчих здібностей учнів, міцне і глибоке засвоєння й застосування знань на практиці, відвідують і аналізують уроки та позакласні форми роботи керівників музично-виховних колективів, інших студентів, аналізують навчальні програми та навчально-методичну літературу, виготовляють дидактичні матеріали, виконують усі функції класовода та керівників мистецьких колективів навчально-виховного закладу;

- організують систему роботи з національного виховання школярів та формування класного колективу;

- самостійно готують психолого-педагогічну характеристику колективу класу;

- проводять роботу із батьками учнів: виступають на батьківських зборах з питань виховання дітей у сім'ї, беруть участь у засіданнях батьківського комітету, роботі батьківського лекторію, у пропаганді психолого-педагогічних знань серед населення; проводять родинні музично-виховні заходи;

- проводять методичну і науково-дослідну роботу;

- систематично аналізують свою практичну діяльність і досвід навчально-виховної роботи вчителів, беруть участь у роботі методичних семінарів, засіданнях методичних об'єднань вчителів музичного мистецтва, вчителів з окремих навчальних предметів, у проблемних семінарах, які проводять керівники педпрактики, збирають матеріали з теми творчих бакалаврських робіт, готують звітну документацію і методичні матеріали для кабінетів факультету, про що доповідають на підсумковій конференції (де презентують фото-та відео документацію) [2, с. 54].

На основі актуалізації теоретичних знань і позитивного ставлення до учительської професії під час практики студенти повинні оволодівати такими вміннями та навичками:

1) діагностувати та проектувати результати навчання і виховання із урахуванням особливостей учня та колективу класу в цілому;

2) визначати конкретні навчально-виховні завдання, виходячи із загальної мети національного виховання та враховуючи вікові, індивідуально-типологічні особливості учнів і психолого-педагогічні особливості колективу;

3) здійснювати перспективне та поточне планування педагогічної діяльності;

4) забезпечувати раціональне керівництво навчально-пізнавальною діяльністю учнів (ставити і вирішувати освітньо-виховні завдання, обґрунтовано обирати і застосовувати організаційні форми і методи навчання й виховання, використовувати різноманітні засоби навчання й виховання, встановлювати міжпредметні зв'язки, підвищувати ефективність контролю за розвитком учнів тощо);

5) проводити мистецько-виховну роботу з учнями і спрямовувати процес виховання на формування у молодших школярів національної свідомості, рис і якостей громадянина держави Україна.

За розкладом педагогічної практики викладачі-предметники (основний інструмент, диригування, сольний спів) разом з методистом із спеціальності відвідують залікові уроки музичного мистецтва своїх студентів, з наступним рецензуванням, та наданням методичної допомоги. Така організація роботи значно покращує якість проведених здобувачами першого рівня вищої освіти,

уроків музичного мистецтва, мистецтва та мистецько-виховних заходів, лекторії, мистецьких проектів [4].

На факультеті не порушується навчально-виховний процес, згідно розпорядження деканату та нових навчальних планів: систематично проводяться лекційні та практичні заняття, студенти займаються самостійною роботою, системно налагоджена робота творчих колективів факультету.

Отже, навчально-педагогічна практика на Факультеті мистецтв дає можливість студентам глибше вникати в життя загальноосвітніх шкіл міста, зокрема базових, формує професійно-педагогічні якості майбутнього фахівця, закріплює і конкретизує теоретичні знання, розвиває пізнавальні і творчі можливості кожного здобувача першого рівня вищої освіти за спеціальністю 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво), Галузі знань 01/ Освіта / Педагогіка, зокрема.

Список використаних джерел

1. Боднар А.Д. Педагогічна практика студентів. / А.Д. Боднар. К.: Вища школа, 1992 р.
2. Задесенець М.П. Педагогическая практика студентов. / М.П. Задесенець. К.: Вища школа, 2017 р.
3. Апраксина О.О. Методика музыкального воспитания в школе М.: Просвещение, 1983 р.
4. Падалка Г.М. Учитель, музыка, діти. / Г.М. Падалка. К. Музична Україна, 1982 р.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ З МЕТЕОРОЛОГІЇ І КЛІМАТОЛОГІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ГЕОГРАФІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

*Таранова Н.Б.,
доцент кафедри географії та методики її навчання*

Польова практика з метеорології та кліматології є невід'ємною частиною підготовки студентів географічного факультету. Це логічне завершення курсу «Метеорологія та кліматологія». Польова практика сприяє більш глибокому засвоєнню студентами достатніх знань і набуттю навичок роботи з метеорологічними приладами. Польова практика з метеорології і кліматології проходять студенти 1 курсу в 2-му семестрі.

Під час практики приділяється увага екологічним, професійним, моральним, фізичним та іншим видам виховання студентів, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Географу будь-якої спеціальності часто доводиться мати справу з кліматичною інформацією, використовувати кліматичні карти, дані з кліматичних довідників. Щоб зрозуміти зміст останнього, слід мати уявлення про те, як збирається така інформація. Цього можна досягти, ознайомившись з роботою метеостанції, яка входить до складу гідрометеорологічної служби України і безпосередньо беручи участь у метеорологічних спостереженнях. Географу-досліднику обов'язково знадобиться досвід польових метеорологічних, в тому числі мікрокліматичних спостережень.

Навчально-польова практика дозволить студенту-географу в своїй подальшій діяльності, набути ряд практичних навичок і вмінь при складанні і побудові діаграм, графіків, аналізу їх і різних карт, а також робити з різних джерел і власних спостережень кліматичну характеристику території.

Водночас знання, отримані на польовій практиці з метеорології, використовуються в інших видах польових практик. Навички роботи з барометром-анероїдом та строковим термометром можуть бути використані на топографічній практиці (барометричне нівелювання). Інформація мікрокліматичних спостережень допомагає пояснити закономірності поширення ґрунтових відмін (ґрунтознавча практика), біоценозів, екологічних груп рослин і тварин (практика з біогеографії), локальних природних комплексів (практика з ландшафтознавства).

Проведення метеорологічної практики після I курсу є невід'ємною ланкою формування системи метеорологічних знань, яка готує студентів до усвідомлення сприйняття кліматичної складової курсів «Фізична географія

материків та океанів», «Геоморфологія», «Ландшафтознавство», «Біогеографія» та «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства» і т.д.

У процесі польової практики з метеорології і кліматології студенти виконують такі види робіт:

- вивчення клімату міста та області за літературними джерелами та картографічними матеріалами;
- ознайомлення з методами польових досліджень;
- ведення польового щоденника;
- ведуть спостереження за метеовеличинами і атмосферними явищами;
- складання та захист звіту.

1. ЗМІСТ (ПРОГРАМА) ПРАКТИКИ

1.1. Тематичний план

№ п/п	Розділи дисципліни	Год.
1	Підготовчий етап практики	6
1.1	Ознайомлення з програмою практики, специфікою стаціонарних і маршрутних спостережень, правилами експлуатації метеоприладів. Ознайомлення з провідними методами прогнозування погоди. Інструктаж з техніки безпеки. Отримання обладнання і туристичного спорядження. Вивчення будови та принципів роботи метеорологічних приладів.	2
1.2	Фізико-географічна характеристика району проходження практики: географічне положення, рельєф, рослинність, радіаційний режим, тепловий баланс, атмосферна циркуляція, кількість опадів.	4
2	Польовий етап	20
2.1	Екскурсія на Авіаметеостанцію (АМСЦ) Тернопіль. Ознайомлення з управлінською структурою і виробничо-інформаційними зв'язками метеостанції. Вивчення штатного розпису і посадових обов'язків працівників. Проведення безпосередніх вимірів метеорологічних параметрів, отримання практичного досвіду роботи з усіма приладами. Особиста участь в обробці отриманих результатів.	6
2.2	Проведення стаціонарних метеорологічних спостережень. Вибір типового для регіону досліджень ландшафтного комплексу. Облаштування табору і місця проведення стаціонарних спостережень. Дослідження добового ходу всіх метеорологічних параметрів.	8
2.3	Проведення польових мікрокліматичних спостережень. Знімання показників метеоприладів згідно стандартної методики спостережень. Творча інтерпретація отриманих результатів. Фізико-географічний опис підстильної поверхні точок маршрутних спостережень. Ведення польового щоденника.	6
3	Заключний етап. Камеральні роботи і звіт	4
3.1	Побудова графіків зміни метеорологічних параметрів в залежності від підстильної поверхні (для маршрутних спостережень) та добового ходу (для стаціонарних спостережень) температури повітря, ґрунту, води; вологості повітря, атмосферного тиску, хмарності, швидкості і напрямку вітру тощо. Пояснювальні записки до графіків добового ходу та інших змін метеорологічних параметрів Оформлення звіту. Повернення обладнання і туристичного спорядження на кафедру.	2
3.2	Оформлення звіту і щоденників практики, захист звіту. Підсумкова конференція, виставлення заліку.	2

2. ЗМІСТ РОЗДІЛІВ ПРАКТИКИ

2.1. Підготовчий етап практики (Змістовий модуль 1)

Упродовж підготовчого періоду практики здійснюється організаційно-методична підготовка студентів для роботи в польових умовах, проводяться вступні заняття, на яких вирішуються наступні питання:

1. Знайомство студентів із змістом та завданням практики, порядком її проведення та формою звітності.

2. Подається короткий нарис клімату району практики.

3. Проводиться інструктаж з правил техніки безпеки та надання першої медичної допомоги. Це фіксується у спеціальному журналі і засвідчується підписом кожного студента про проведений інструктаж керівником практики.

3. Поділ студентів на бригади, які складаються звичайно з 9-10 чоловік, розподіл обов'язків. Бригадир розподіляє обов'язки серед членів бригади і відповідає за збереження закріпленого за бригадою приладами та обладнання.

4. Кожен студент повинен мати польову сумку і щоденник (звичайний блокнот довільного формату з твердими обкладинками, де необхідно записувати і зарисовувати результати щоденних спостережень).

5. Вивчення будови метеорологічних приладів і освоєння методик вимірювання метеорологічних даних.

1. *Прилади для вимірювання температури повітря:*

А) строковий термометр (ртутний чи спиртовий) для вимірювання t° повітря в момент спостережень; Б) максимальний термометр для вимірювання найвищої t° повітря за період спостережень (доба, тиждень); В) мінімальний термометр для вимірювання найнижчої t° повітря за період спостережень (доба, тиждень); Г) термометр-прац для вимірювання t° повітря в момент спостережень на маршрутах і в експедиціях; Д) термограф для вимірювання і фіксації t° повітря за весь період спостережень (добу, тиждень);

2. *Прилади для вимірювання температури ґрунту:* а) строковий ґрунтовий термометр для вимірювання температури на поверхні ґрунту; б) ґрунтовий термометр Савінова для вимірювання t° ґрунту на глибині 5, 10, 15, 20 см; в) витяжні ґрунтові глибинні термометри, вимірювання t° ґрунту на глибині 0.4; 0.6; 0.8; 1.2; 1.6; 2.4; 3.2 м;

3. *Прилади для вимірювання атмосферного тиску:*

а) станційний чашковий ртутний барометр для вимірювання атмосферного тиску на метеостанціях (в мм. рт. ст.); б) барометр-анероїд для вимірювання атмосферного тиску в польових умовах (в мб або гПа); в) барограф для вимірювання і фіксації атмосферного тиску в стаціонарних умовах.

4. *Прилади для вимірювання вологості повітря:* а) станційний психрометр Августа; б) аспіраційний психрометр Августа; в) волосний гігрометр для вимірювання відносної вологості повітря; г) гігрограф для вимірювання та автоматичної реєстрації відносної вологості повітря в стаціонарних умовах.

5. *Спостереження за хмарністю.* Хмарність оцінюють візуально за 10 бальною шкалою. Форму хмар визначають за допомогою «Атласу хмар» та за їх зовнішнім виглядом.

6. *Прилади для вимірювання кількості опадів:* а) опадомір Третьякова для вимірювання кількості рідких і твердих опадів; б) плювіограф для автоматичної реєстрації кількості та інтенсивності опадів.

7. *Прилади для визначення напрямку та швидкості вітру:* а) флюгер з легкою та важкою дошками для вимірювання напрямку та швидкості вітру; б) анемометри Фусса та Прайса для вимірювання швидкості вітру в польових умовах.

8. *Прилади для реєстрації прямого сонячного сяння:* а) геліограф Кемпбелла – Стокса.

Анемометр крильчастий

Анемометра чашковий

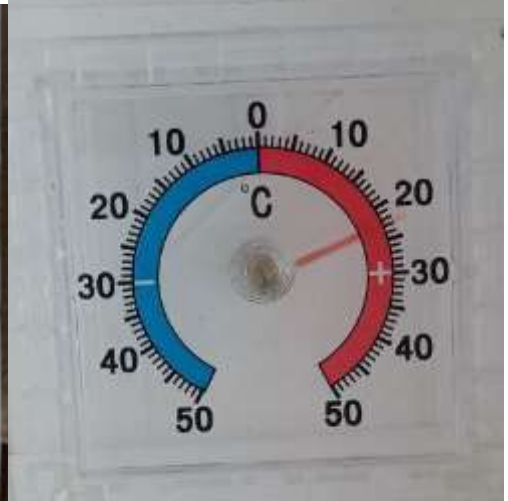
Волосяний гігрометр

Аспіраційний психрометр Августа

Цифровий термометр-гігрометр

Біметалічний термометр

Барограф

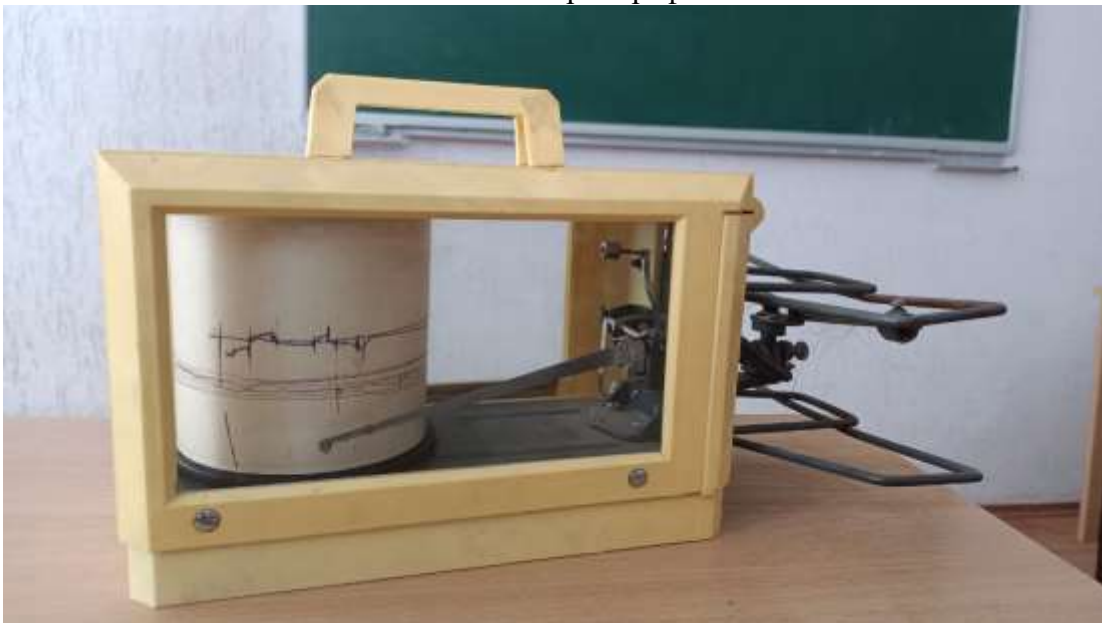

Гігрограф

Термограф

Волосяний гігрограф

2.2. Польові спостереження (Змістовий модуль 2).

Польовий етап – головна складова польової практики і є найтривалішим. Паралельно з роботою на метеорологічній станції та на метеорологічному майданчику студенти проводять стаціонарні і маршрутні мікрокліматичні дослідження.

ЕКСКУРСІЯ НА ДІЮЧУ МЕТЕОСТАНЦІЮ

1. Ознайомлення з управлінською структурою і виробничо-інформаційними зв'язками метеостанції;
2. Вивчення штатного розпису і посадових обов'язків працівників;
3. Проведення безпосередніх вимірів метеорологічних параметрів, отримання практичного досвіду роботи з усіма приладами;

4. Особиста участь в обробці отриманих результатів;
5. Ведення польового щоденника.

Фото студентів Гід-1, Е-1 з метеорологиною 2 категорії Катериною Бевх

Метеоплощадка АМСЦ м. Тернополя

Фото студентів СОГ-1 з начальником АМСЦ м. Тернополя Володимиром Кучеркою та метеорологиною 2 категорії Катериною Бевх

СТАЦІОНАРНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

1. Ознайомлення з методикою стаціонарних метеорологічних спостережень;

2. Проведення стаціонарних метеорологічних спостережень;
3. Дослідження добового ходу всіх метеорологічних параметрів;
4. Ведення польового щоденника.

МІКРОКЛІМАТИЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

1. Вибір району практики і визначення точок спостереження з контрастними фізико-географічними умовами;
2. З'ясування природних умов, які обумовлюють відмінність мікроклімату різних ділянок;
3. Ознайомлення з програмою та порядком проведення мікрокліматичних спостережень;
4. Підготовка бланків реєстрації та обробки даних мікрокліматичних спостережень;
5. Підготовка метеорологічних приладів до роботи;
6. Аналіз ходу метеорологічних елементів. Установлення загальної тенденції їх зміни, закономірностей взаємозалежності. Характеристика класів погоди, що змінювалися упродовж періоду спостережень;
7. Побудова графіків ходу метеорологічних елементів: t° повітря, фактичної пружності водяної пари, відносної вологості повітря, атмосферного тиску;
8. Обробка результатів мікрокліматичних спостережень. Робота з психрометричними таблицями;
9. Ведення польового щоденника.

Вчимося знімати показники з аспіраційного психрометра

Проводимо мікрокліматичні дослідження

Робочі моменти практики з кліматології

Визначаємо баричну ступінь

Пам'ятне фото про практику

2.3. Заклучний (камеральний) етап

У цей час здійснюється обробка зібраних під час польових досліджень матеріалів і написання звіту. Для написання звіту використовують матеріали метеорологічних та мікрокліматичних спостережень під час практики та дані із метеорологічних, кліматичних довідників, атласів та інших літературних джерел.

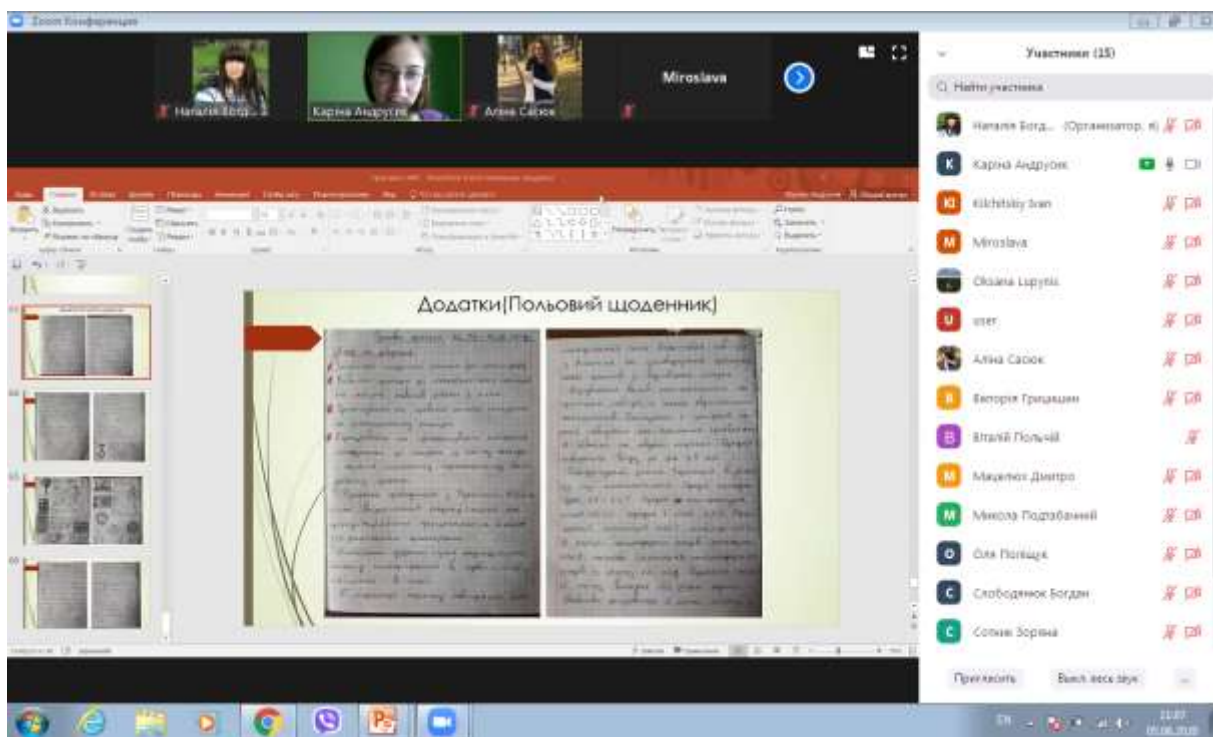
Складаючи звіт, студенти повинні показати вміння аналізувати матеріали спостережень, робити узагальнення та висновки.

Звіт пишеться один на всю бригаду. До тексту додаються графіки зміни метеорологічних параметрів в залежності від підстильної поверхні (для маршрутних спостережень) та добового ходу (для стаціонарних спостережень) температури повітря, ґрунту, води; вологості повітря, атмосферного тиску, хмарності, швидкості і напрямку вітру тощо. Після написання звіту проводиться його захист.

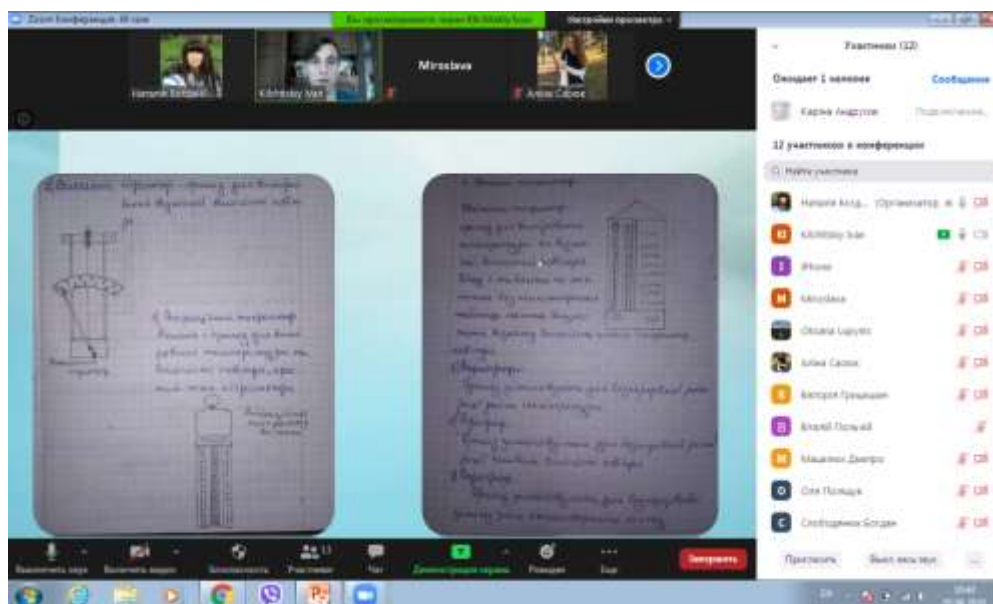
ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ В УМОВИХ КАРАНТИНУ

Проте в умовах карантину ми були вимушені дещо змінити звичне проходження практики. Організувати навчальну практику дистанційно не склало особливих труднощів. Було організовано онлайн екскурсію на метеостанцію, яка гарно демонструвала основні моменти і також було

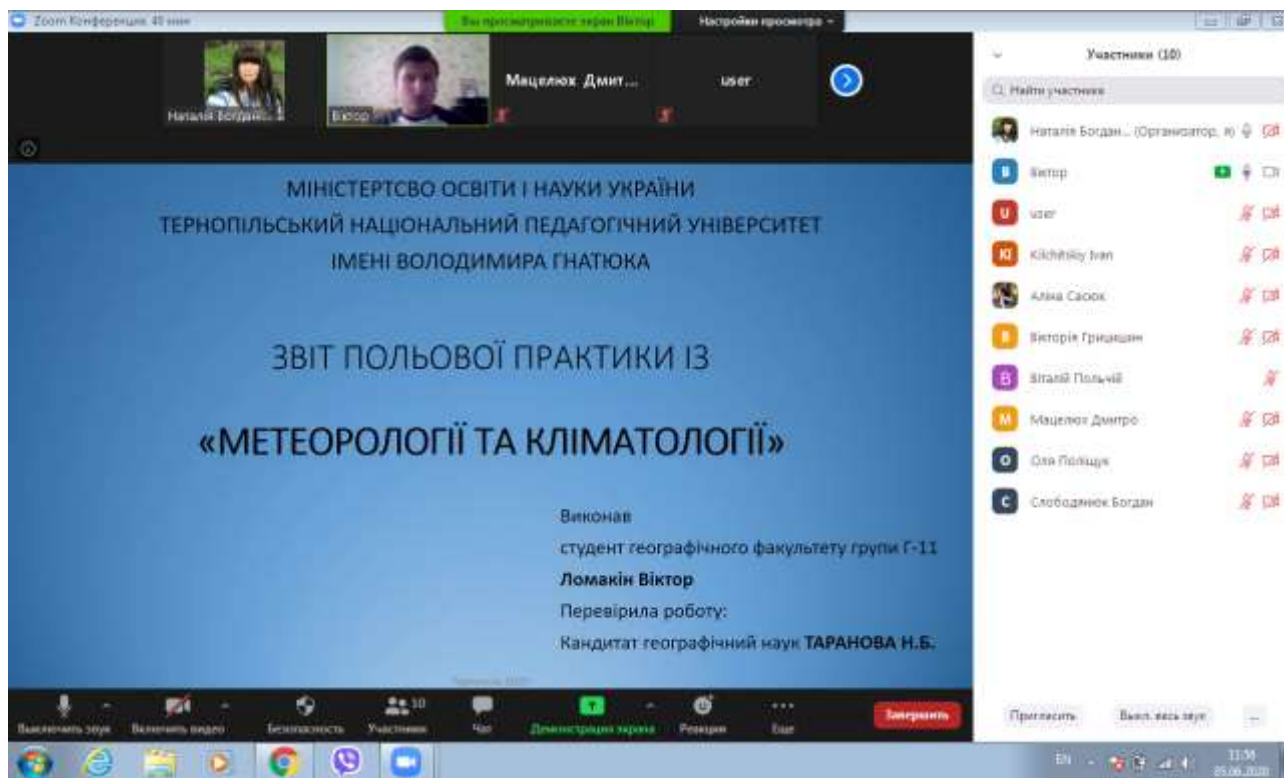
представлено демонстрацію фільмів з даної практики студентами-старшокурсниками. Студенти самостійно мали змогу працювати з сайтом погоди (gr5.ua) та спостерігали за змінами в природі на місцях проживання, а пізніше надсилали щоденники а також підготовлені презентації з звітними матеріалами, а сам захист відбувався на платформі Zoom.

Скріншот захист практики

Скріншот захист практики

Скріншот захист практики

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ ЗА МОДУЛЬ

Оцінювання звіту за польову практику

Пояснювальна записка, щоденники роботи	Ілюстративна частина, таблиці, графіки, діаграми	Захист роботи	Сума
10	10	5	25

Список використаних джерел

1. Антонов В.С. Короткий курс загальної метеорології. Чернівці: Рута, 2004. 336 с.
2. Багров М.В., Боков В.О., Черваньов І.Г. Землезнавство. Київ: Либідь, 2002. 464 с.
3. Волошин І.І. Загальне землезнавство. Ніжин: вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2002. 294 с.
4. Гончарова Л.Д., Серга Є.М., Школьнік Є.П. Клімат і загальна циркуляція атмосфери. Київ: КНТ, 2005. 128 с.
5. Зошит з метеорології і кліматології: методична розробка для студентів географічного факультету на пряму підготовки фахівців 014 Середня освіта (Географія), 106 Географія, 103 Науки про Землю ОС «Бакалавр». Укладач Таранова Н.Б. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2019. 100 с.
6. Робочий зошит з метеорології і кліматології в завданнях і запитаннях: методична розробка для студентів 1 курсу географічних

- спеціальностей вузів. Упорядник Н.Б. Таранова. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. 130 с.
7. Таранова Н.Б. «Метеорологія і кліматологія в завданнях і запитаннях»: методична розробка для студентів 1 курсу географічних спеціальностей вузів. Переробл. і доповн. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2015. 118 с.
  8. Таранова Н.Б. Робочий зошит з метеорології і кліматології: навчальний посібник з лабораторно-практичних занять для студентів 1 курсу географічних спеціальностей вузів. Переробл. і доповн. Тернопіль, ТНПУ. 2012. 124 с.
  9. Таранова Н. Метеорологія і кліматологія. Навчально-методичний комплекс. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2014. 284 с.
  10. Таранова Н., Шубер П. Курс лекцій з курсу метеорологія і кліматологія: навчальний посібник. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2016. 270 с.
  11. Таранова Н., Шубер П. Метеорологія і кліматологія: навчальний посібник. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2014. 290 с.
  12. Таранова Н.Б. Метеорологія і кліматологія: словник-довідник (основні терміни і поняття). Рекомендовано МОН України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (лист №1/11-18108 від 21.11.2012 р.). Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2013. 192 с.
  13. Таранова Н.Б. Метеорологія і кліматологія в завданнях і запитаннях: навчальний посібник з лабораторно-практичних занять для студентів 1 курсу географічних спеціальностей вузів. Тернопіль, Видавництво ТНПУ, 2010. 124 с.
  14. Таранова Н.Б. Метеорологія і кліматологія в завданнях і запитаннях: навчальний посібник з лабораторно-практичних занять для студентів 1 курсу географічних спеціальностей вузів. Тернопіль, Видавництво ТНПУ, 2005. 52 с.
  15. Таранова Н.Б., Шубер П.М. Метеорологія і кліматологія: конспект лекцій (для студентів 1 курсу денної та заочної форм навчання за спеціальностями 014 Середня освіта (Географія), 106 Географія, 103 Науки про Землю ОС «Бакалавр»). Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2019. 292 с.
  16. Таранова Н.Б., Шубер П.М. Фізика атмосфери: навчальний посібник. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2017. 247 с.
  17. Федоришак Р.П. Загальне землезнавство. К.: Вища школа, 1995. 223 с.
  18. Шубер П.М., Таранова Н.Б. Метеорологія і кліматологія. Практикум. Навчальний посібник. Тернопіль-Львів, 2008. 219 с.

ПОЛЬОВА ПРАКТИКА ЯК ВАЖЛИВИЙ МЕТОД ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, ЗДОБУТИХ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ «ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА» ТА «АРХЕОЛОГІЯ»

*Кіцак В.М.,
доцент кафедри історії України,
археології та спеціальних галузей історичних наук*

Археологічна практика студентів-першокурсників історичного факультету проводиться щорічно у відповідності з Державним освітнім стандартом та навчальним планом для освітньої програми «Історія та археологія» спеціальності 032 Історія та археологія та навчальним планом для освітньої програми «Середня освіта (Історія)» спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія), у відповідності до нормативних документів ТНПУ ім. В.Гнатюка та кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук. Практика є завершенням першого року навчання студентів історичного факультету.

Польова навчальна практика проводиться під керівництвом та наглядом відповідальних за її проведення осіб – викладачів-керівників студентських груп та відповідальних працівників археологічних експедицій, на базі яких відбувалась практика.

Проведення археологічної практики дозволяє реалізувати науково-освітню та навчально-виховну мету, а також вдосконалити й закріпити ряд важливих навичок.

Науково-освітня мета:

- на практиці, в ході археологічних розвідок і розкопок, закріплюються теоретичні знання з навчальних курсів «Археологія», «Історія первісного суспільства»;

- під час проведення археологічних розвідок студенти вчаться розшукувати місця розміщення давніх стоянок, поселень та городищ, користуючись здобутими під час вивчення згаданих предметів знаннями;

Початок розкопок у с.Кордишеві. Розбивка площі на квадрати.

- практиканти ознайомлюються з різними археологічними пам'ятками в природному географічному оточенні, виробляють навички визначення їх типів і видів (поселення, городище, фортифікаційна споруда, міста тощо), а також культурної приналежності;

- студенти-практиканти ознайомлюються з особливостями залягання культурного шару, зі способами і методикою його вивчення, а також зі структурою різних археологічних об'єктів (поховання, вогнища, житла тощо), вчать їх правильно розкопувати та досліджувати. Зокрема у с.Кордишів Шумського району тривалий час проводились розкопки курганів комарівської археологічної культури бронзового віку, а також поховань раннього залізного віку та ранньохристиянських поховань. Саме там були унаочнені знання щодо становлення релігійних вірувань, отриманих під час вивчення «Історії первісного суспільства». Важливими були також основи методики проведення розкопок, отримані під час вивчення «Археології». Робота із справжніми археологічними об'єктами справляє величезне емоційне враження. Такий досвід є необхідним для розвитку справжнього фахівця;

Поховання бронзового віку
с.Кордишів, Шумського району, Тернопільської області.

Жіноче поховання XVI ст. до н.е.

- виробляють навички первинної обробки отриманих матеріалів, складання польових описів, ознайомлюються із способами зберігання і транспортування артефактів;

Первинна обробка матеріалів та шифрування

- виробляють навички складання планів досліджуваних пам'яток, фіксації культурного шару, розрізів, опису процесу робіт (ведення щоденника), окремих об'єктів, поховань і стратиграфічної ситуації.

Важливими є також навички реконструкції, які набуваються студентами на основі практичного використання знань, здобутих під час вивчення дисципліни «Історія первісного суспільства». Зокрема на основі теоретичних знань та відеолекцій вчать виготовляти кам'яні шкребки, рубила, ножеві пластини та наконечники стріл та списів, характерні як для епохи пізнього палеоліту, так і для мезоліту та неоліту. Поки не цілком вдалими були спроби свердлити камінь-піскових за методикою трипільських майстрів.

Постійними і вдалими є спроби видобути вогонь тертям за допомогою веретеноподібної палички та дощечки із заглибленням, як це було характерно для первісних людей починаючи з епохи мустьє.

Завдяки знанням, здобутим під час курсів «Історія первісного суспільства» та «Археологія» студенти вчать готувати формувальні маси із різних сортів глини із додаванням органічних добавок, піску, товченої кераміки. Із отриманого глиняного тіста виготовляється ліпний посуд різних форм, просушується на сонці та випікається на відкритому вогнищі. Технологія примітивних чи доволі складних печей від трипільського часу до ранніх слов'ян вивчається, проте на практиці нами ще не застосовувалась.

Під час проходження польової практики студентами використовуються різноманітні методи збереження та консервації їжі. Зокрема постійно споруджуються невеликі льохи для збереження консервованої продукції. Зроблено декілька вдалих спроб засолювання та копчення м'яса за технологіями, які спостерігали етнологи у племен, які перебували на різних етапах первісності.

Декілька раз під час польових практик споруджувались навіси різноманітних конструкцій із природніх матеріалів за технологіями ранньослов'янського часу. Досконалий варіант такої реконструкції на основі археологічних досліджень слов'янського городища був оглянутий студентами під час археологічно-краєзнавчих поїздок до Історико-культурного заповідника «Давній Пліснеськ».

Реконструкція слов'янського житла X ст. Давній Пліснеськ.

Під час проходження польової практики досягається також навчально-виховна мета:

- практиканти набувають умінь та навичок постановки польового табору, організації його функціонування та життєзабезпечення;
- виробляють уміння, необхідні для життя в польових умовах (заготівля дров, розпалювання багаття, приготування їжі, підтримання порядку на місці проживання тощо);
- важливим є набуття вмінь та навичок дотримуватись особистої гігієни в польових умовах;
- студенти отримують практичні знання щодо організації взаємин усередині колективу в умовах певної його ізоляції, вироблення навичок взаємодопомоги тощо;
- студенти вчаться структурувати й плідно використовувати свій вільний час для активного відпочинку. Традиційно під час практики вчаться плавати, стріляти, правильно окопуватись лежачи, грати в бадмінтон, волейбол, футбол. Успіхом користуються й шахмати, шахи та популярна інтелектуальна гра «Мафія»;

Археологія – це не тільки розкопки. Стріляти теж навчимо)

- здобуті під час проходження польової практики знання та навички дозволять у майбутньому самим студентам організувати заняття-реконструкції, невеликі походи та польові табори на високому рівні. Все це дозволить значно і якісно змінити ставлення учнів до вивчення історії України та всесвітньої історії.

Вечірнє вогнище

За результатами практики студенти подають на кафедру заповнені щоденники польової практики.

На підставі звітної документації та з урахуванням особистих досягнень кожного студента викладачі-керівники груп оцінюють результати практики індивідуально для кожного студента-практиканта (за 100-бальною системою).

У 2020 р., в зв'язку з епідеміологічною ситуацією, тернопільські студенти-історики вперше не взяли участь в археологічній експедиції. Вочевидь вперше з часів існування факультету. Та рік не міг минути просто так, тому в серпні 2020 та у травні 2021 р. відбулося декілька поїздок по археологічних пам'ятках, що мають всесвітнє значення. Такі екскурсії мали хоч частково замінити реальну польову практику.

Одразу ж після виходу університету на очне навчання, була мандрівка по древньому Пліснеську – величезному городищі протодержавного утворення карпатських хорватів із площею понад 250 га. Випускник історичного факультету та науковий співробітник Історико-культурного заповідника «Давній Пліснеськ» к.і.н. Богдан Гринюка провів екскурсію по валах городища, починаючи із сьомого оборонного валу та варязького курганного могильника до древнього язичницького капища VII століття, яке зараз називають «Оленчин парк».

На валах Пліснеського капища

Не менш цікавою була розповідь про Підгорецький монастир, храм та підземелля якого відвідали студенти.

Старовинний Підгорецький замок, «палац у фортеці», є одним із найцікавіших бастіонних замків України, хоча й нищівно спаплюжений в часи СРСР та перетворений в туберкульозний диспансер. В сучасності ведеться поступова реставрація замкових та палацових споруд. Зокрема повністю відреставрований мідною бляхою дах, частково і дуже атмосферно впорядковані старовинні підземелля. Сфотографуватись на мурах замку, де було знято десяток історичних фільмів – це те, що залишиться пам'яттю на все життя.

На подвір'ї Підгорецького замку

А наприкінці поїздки відбулись відвідини Золочівського замку – одного з найкрасивіших та вдало реставрованих замків Галичини.

За результатами практики готуються статті на офіційному сайті ТНПУ, в яких відображено роботу, наукові здобутки, побут та дозвілля студентів. За можливості робота студентів під час польової практики знаходить відображення в місцевих, регіональних та загальнодержавних ЗМІ. Все це дозволяє популяризувати як історичний факультет, так і цілий Тернопільський національний педагогічний університет, демонструє різносторонність та важливість навчання та роботи студентів, популяризує їх наукові відкриття. Зокрема серія вдалих репортажів була за результатами експедиції 2019 р. Один із них під назвою «На Тернопільщині археологи виявили дивне поховання, якому 3500 років» був продемонстрований на телеканалі «1+1». Аналогічні сюжети були показані практично по всіх місцевих телеканалах та були опубліковані у друкованих та інтернет-виданнях.¹

Навчальна польова практика з археології для багатьох випускників історичного факультету залишається на все життя одним із найяскравіших спогадів студентських років й сприяє утворенню позитивного іміджу факультету.

Список використаних джерел

1. Літня археологічна школа історичного факультету <http://tnpu.edu.ua/news/3854/> ; Цикл весняних подорожей історичного факультету ТНПУ ім.В.Гнатюка Частина I. Археологічна мандрівка істориків <http://tnpu.edu.ua/news/5905/>; Археологічна мандрівка істориків ТНПУ <http://tnpu.edu.ua/news/4939/>

На Тернопільщині археологи виявили дивне поховання, якому 3500 років.
<https://tsn.ua/ukrayina/na-ternopilschini-arheologi-viyavili-divne-pohovannya-yakomu-3500-tisyachi-rokiv-1377408.html>

2. У селі Кордишів на Шумщині археологи розкопали два поховання
<https://www.youtube.com/watch?v=Yu1zoDlwv18>

3. Скелети без кінцівок у позах ембріонів: на Тернопільщині знайшли дивне поховання бронзового віку <https://www.unian.ua/science/10616028-skeleti-bez-kincivok-u-pozah-embrioniv-na-ternopilshchini-znayshli-divne-pohovannya-bronzovogo-viku-video.html>

4. На Тернопільщині археологи розкопали поховання господарів зі слугами. ФОТО <https://www.istpravda.com.ua/short/2019/07/17/155972/>

5. Тернопільські археологи знайшли унікальні артефакти - 6 скелетів в одній могилі на Шумщині https://www.youtube.com/watch?v=0v-_z0tH2Yg&feature=share

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ З СЕЗОННИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ В ПРИРОДІ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ГЕОГРАФІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Таранова Н.Б.,

доцент кафедра географії та методики її навчання

Сезонна польова практика проводиться на II курсі, тобто після отримання студентами певних знань на I курсі з метеорологічних спостережень, геоморфологічних досліджень, гідрологічних спостережень, ботаніки, зоології і закріплення їх на відповідних практиках.

Мета сезонної польової практики полягає в тому, що вона поєднує в собі метеорологічні, гідрологічні, геоморфологічні, фенологічні спостереження, а в зимовий період ще й спостереження і вивчення снігового покриву. Сезонні спостереження повинні виконуватись восени, зимою і весною.

Під час проходження практики студенти повинні навчитись:

- вести спостереження за ходом природних явищ, а також деякими процесами, які відбуваються протягом того чи іншого сезону, виявити його особливості на основі зібраного матеріалу, особливо польового;

- робити висновки за елементами погоди, складати синоптичні карти та давати метеорологічну характеристику сезонам року, порівнювати її з попередніми роками, аналізувати одержані дані на основі чого пояснювати особливості сезонів в залежності від погодних умов;

- організовувати і проводити з учнями спостереження в школі за змінами в живій та неживій природі протягом сезонів.

Загальними завданнями практики є:

- спостереження за природою в осінній, зимовий і весняний період;
- проводити метеорологічні спостереження за основними метеовеличинами і атмосферними явищами протягом сезонів;

- проводити геоморфологічні спостереження протягом сезонів;

- проводити гідрологічні спостереження за температурним режимом поверхневих і підземних вод, коливання рівня води протягом сезонів;

- проводити фенологічні спостереження відмічаючи дати про настання того чи іншого явища протягом сезонів.

1.1. Зміст (програма) практики. Тематичний план

№ п/п	Розділи дисципліни	Дні
1	Підготовчий етап практики	6
	Підготовчий етап включає оглядову лекцію, в якій визначається мета та	6

	завдання спостережень, розкривається їх суть. Керівник уточнює місце проведення сезонної практики. Студенти в цей час знайомляться з навчально-методичною літературою та графічним матеріалом. Проводиться інструктаж з техніки безпеки.	
2	<i>Польовий етап</i>	20
	<p>Під час польового етапу здійснюються всі спостереження за природою в осінній, зимовий і весняний періоди.</p> <p><i>Осіння практика проходить у межах міста Тернополя.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ведуться метеорологічні спостереження за основними метеовеличинами і атмосферними явищами; • ведуться геоморфологічні спостереження за інтенсивністю площинної і літньої ерозії; • ведуться гідрологічні спостереження за температурним режимом поверхневих і підземних вод, коливання рівня води; • ведуться фенологічні спостереження відмічаються дати про настання того чи іншого явища. <p><i>Зимова практика проходить в околицях педагогічного університету і населених пунктах проживання студентів.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ведуться метеорологічні спостереження за основними метеовеличинами; • відмічаються та описуються морозні дні, відлиги, ожеледь, іній, паморозь та інші атмосферні явища; • ведуться спостереження за сніговим покривом; • ведуться гідрологічні спостереження а саме, вимірюється потужність кригового покриву на водоймах, а також глибина залягання підземних вод, потужність витрати води у водоймах; • ведуться фенологічні спостереження за тваринами та птахами. <p><i>Весняна практика проходить у межах міста Тернополя.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ведуться метеорологічні спостереження за основними метеовеличинами і атмосферними явищами; • ведуться спостереження за першими проталинами, фіксується час повного сходу снігового покриву і повного відтанення ґрунту; • ведуться спостереження і фіксується зміна температури ґрунту в залежності від глибини; • ведуться гідрологічні спостереження, які включають вимірювання швидкості та встановлення дати руху льоду і льодоходу, повного його завершення; за температурою водного об'єкту; за його мутністю – в залежності від режиму вод; • ведуться геоморфологічні спостереження, які полягають у виявленні особливих змін ландшафтів або ґрунтів від зливових паводків, танення снігу, тобто фіксуються ерозійні і дефляційні процеси; • ведуться фенологічні спостереження, так як в цей період починає оживати природа (рослинність, тваринний світ, птахи). 	20
3	<i>Заключний етап. Камеральні роботи і звіт</i>	4
3.1	Камеральні роботи. Обробка результатів польових робіт. Аналіз і узагальнення польових матеріалів, складання графічних додатків.	2
3.2	Оформлення тексту звіту, щоденників, захист звіту.	2

1.1. Зміст розділів практики

1.2.1. Підготовчий етап практики (Змістовий модуль 1)

Підготовчий період включає в себе теоретичну, методичну і організаційну підготовку студентів до проведення польових досліджень.

Сезонна польова практика проводиться після отримання студентами знань з метеорологічних приладів, геоморфологічних досліджень, гідрологічних спостережень, ботаніки, зоології і закріплення їх на відповідних практиках. У підготовчий період керівник практики розробляє робочу програму польових і камеральних робіт.

На цьому етапі проводиться інструктаж з правил техніки безпеки при проведенні польових робіт, та надання першої медичної допомоги. Це фіксується у спеціальному журналі і засвідчується підписом кожного студента про проведення інструктаж керівником практики.

Кожна група розбивається на бригади по 10-12 чоловік, для яких призначається час проходження всіх видів практик, в тому числі і спостережень. Бригадир розподіляє обов'язки серед членів бригади і відповідає за збереження закріпленого за бригадою майна та приладдя.

У підготовчий період готують спорядження, необхідне для проведення польових досліджень.

Для проведення польових досліджень необхідні прилади: барометр-анероїд, аспіраційний психрометр Асмана, шкільний психрометр, анемометр чашковий, анемометр крильчастий, компас, волосяний гігрометр і т.д.

Кожному студенту необхідно мати щоденник, кулькову ручку, олівець простий, набір кольорових олівців.

1.2.2. Польові спостереження (Змістовий модуль 2)

Польовий етап – головна складова польової практики і є найтривалішою. Проходження практики відбувається в Тернополі та його околицях. Вибираються максимально близькі маршрути, щоб збільшити тривалість польових спостережень. Необхідно вести систематичні спостереження за ходом природних явищ, а також деякими процесами, які відбуваються протягом того чи іншого сезону, виявити його особливості на основі зібраного матеріалу.

1.2.3. Камеральні роботи (Змістовий модуль 3)

На основі виконаних сезонних спостережень складається загальний звіт який включає: осінні, зимові і весняні спостереження, що дає можливість одержати загальний груповий звіт за період сезонної практики. До звіту додаються всі щоденники спостережень, відповідні графіки та списки, зарисовки, фотографії та інші матеріали.

Осінь практика. Модуль присвячений осіннім спостереженням в природі. В період осінньої практики ведуться метеорологічні, геоморфологічні, фенологічні, гідрологічні спостереження. Заведення польового щоденника.

Метеорологічні спостереження включають спостереження за висотою Сонця, температурою, вологістю повітря, атмосферним тиском, хмарністю, опадами, всіма характеристиками вітру. Відмічаються дати різних атмосферних

явищ (перші заморозки в повітрі і на ґрунті), поява першого снігу, його танення. Необхідно фіксувати дати стійкості снігового покриву, промерзання ґрунту, а також такі явища погоди, як роса, іній, серпанок, туман, паморозь.

Кожного дня вираховується середня добова температура повітря.

Геоморфологічні спостереження зводяться до вивчення сучасних рельєфоутворюючих процесів і їх зв'язок з метеоелементами (температурою повітря і ґрунту, режимом ґрунтових вод, опадами та вивітрюванням). Найкраще спостерігати за геоморфологічними елементами через площинно-лінійну та ярово-балочну ерозію. Об'єктами досліджень чи спостережень можуть бути береги рік, яри, карст, поля при різному сільськогосподарському використанні. Усі спостереження занотовуються в щоденниках чи журналах. Конкретних знань та понять про ландшафти студенти набувають при виконанні практичних робіт на місцевості, тобто в період проходження практики з геоморфології.

Геоморфологічні спостереження необхідно фіксувати в осінній період перед початком випадання опадів, особливо злив і після них, що дає можливість встановити ступінь змиття ґрунтів, процес розмиву ярів, спостерігати за ерозією ґрунтів.

Гідрологічні спостереження полягають у вивченні гідрологічного режиму водних об'єктів (річка, озеро, водосховище, став). В період практики спостереження ведуться за температурою води і особливостями режиму водойм, його мутністю в різні сезони року, льодовим режимом (початком льодоутворення, товщиною льоду, льодоставом, льодоходом). Особливу увагу необхідно приділити руху рівня води на водних об'єктах в залежності від метеоумов в усі періоди сезонів року.

Фенологічні спостереження. Головне – реєстрація строків сезонних явищ в живій природі. Ділянка для спостереження повинна бути обрана на відкритому місці. основним показником є спостереження є відмітка дати про настання того чи іншого явища.

У дерев і кущів осінню відмічаються слідуєчі фенофази: початок розмальовування листя (дата коли це сталось), розмальовування крони (дата, коли у більшості дерев забарвлені половину), повне забарвлення листя, початок листопаду, масовий листопад і його закінчення.

Серед тварин: впадання в сплячку, приліт і відліт птахів.

Студенти повинні володіти теоретичними знаннями з метеорології, геоморфології, гідрології та фенології, які вони одержали на попередніх курсах.

Студенти повинні вміти: робити висновки за елементами погоди, складати синоптичні карти та давати метеорологічну характеристику сезонам року; робити висновки про умови і інтенсивність ерозії, посилення чи послаблення

морозного вивітрювання; спостерігати за температурним режимом поверхневих і підземних вод, коливанням рівня води; проводити спостереження та фіксувати строки сезонних явищ в живій і неживій природі.

Фотомоменти осінніх спостережень в природі

Фотомомент «Золота осінь»

Зимова практика. Другий змістовий модуль присвячений зимовим спостереженням в природі. В період зимової практики ведуться метеорологічні, гідрологічні, фенологічні спостереження.

Метеорологічні спостереження. Проводяться за температурою, вологістю, атмосферним тиском та опадами.

Спостереження за сніговим покривом полягає у встановленні шару снігового покриву на площі досліджуваної ділянки і складанні плану снігової зйомки. Паралельно з товщиною снігового покриву визначаються його щільність і структура, стан ґрунту під сніговим покривом. Щодоби – бажано 2-3 рази – треба здійснювати спостереження за товщиною снігового покриву, станом покриття та характером залягання снігу.

А. М. Архангельський пропонує характер залягання снігу оцінювати, за п'ятьма градаціями: рівномірний (без заметів); помірно-нерівномірний (невеликі замети); дуже нерівномірний (великі замети); з проталинами розподіл – тільки місцями. Ступінь покриття місцевості сніговим покривом оцінюється за 10-бальною системою. Всі спостереження за сніговим покривом записуються в щоденник.

Гідрологічні спостереження. Під час зимової практики проводять виміри потужності кригового покриву на водоймах, а також глибина залягання підземних вод, потужність витрати води у водоймах.

Фенологічні спостереження. В зимовий період слід провести спостереження за тваринами та птахами.

Фото на пам'ять

Студенти повинні володіти теоретичними знаннями з метеорології, гідрології та фенології, які вони одержали на попередніх курсах.

Студенти повинні вміти: робити висновки за елементами погоди; спостерігати за сніговим покривом; проводити виміри потужності кригового покриву на водоймах; проводити спостереження за тваринами та птахами.

Весняна практика. Програма третього змістового модуля присвячена весняним змінам в природі. В період весняної практики ведуться метеорологічні, геоморфологічні, гідрологічні, фенологічні спостереження.

Метеорологічні спостереження. Вимірювання температури повітря та ґрунту, вологості повітря і атмосферного тиску, швидкості і напрямку вітру, хмарності, опадів, а також таких погодних явищ, як туман, серпанок, роса та ін. Характерним для весняного періоду є запис спостережень за тривалістю дня, положенням Сонця відносно горизонту, встановлення і запис ходу середньодобової температури через 0°C, 5°C, 10°C, заморозків повітря і ґрунту. Ведуться спостереження за першими проталинами, фіксується час повного сходу снігового покриву і повного відтанення ґрунту. Описується перша гроза чи дощ, фіксуються час і тривалість туману чи серпанку. Ведуться

спостереження і фіксується зміна температури ґрунту в залежності від глибини. Всі записи ведуться в щоденниках.

Гідрологічні спостереження включають вимірювання швидкості та встановлення дати руху льоду і льодоходу, повного його завершення. Фіксується тривалість льодоходу і описується це явище. Відмічається дата і фіксується найвищий рівень води у водоймах; якщо водне дзеркало заливає заплаву, то описуються розлив та його тривалість, наслідки, які він викликає. У весняний період ведуться спостереження за температурою водного об'єкту, його мутністю – в залежності від режиму вод.

Геоморфологічні спостереження. Вони полягають у виявленні особливих змін ландшафтів або ґрунтів від зливових паводків, танення снігу, тобто фіксуються ерозійні і дефляційні процеси. Ведуться спостереження за тим, як веде себе ґрунтовий покрив при поступовому таненні снігу чи після затоплення заплави. Виконується порівняння геоморфологічних процесів у весняний період з аналогічними процесами в осінній період.

Фенологічні спостереження. В цей період починає оживати природа (рослинність, тваринний світ, птахи). Необхідно фіксувати дату соковиділення дерев, набухання бруньок і появу перших листків. Записується повне покриття листям дерев, поява бутонів, цвітіння.

Для трав'яної рослинності відмічають початок появи першого зеленого листя, куціння і вихід у трубку, а для озимих – колосіння. Не менш важливе значення в період весняної практики мають спостереження за рослинністю в залежності від експозиції схилів, зокрема їх затіненої частини чи, навпаки, – з сонячного боку.

У весняний період певний інтерес мають спостереження за птахами, їх перельотом, гніздуванням, масовим співом, моментом відкладання яєць, появою пташенят.

Важливе місце у весняній практиці займають спостереження за комахами, оскільки останні в значній мірі є барометрами погоди. При спостереженні за комахами необхідно відмітити їх появу, зафіксувати при цьому дату, погоду, за літаючими комахами – перші вильоти і масову появу. Спостереження за комахами можна здійснювати разом з спостереженням за оточуючим середовищем, що дозволяє студентам розвивати кругозір, спостережливість і прогнозувати подібні явища чи, навпаки, по погоді судити про комах. Наприклад, у природі є така прикмета: ластівки літають високо – буде хороша погода, низько – буде дощ. Крім цього, відмічено: чекай похолодання, коли відлітає зяблик, а прилітає жайворонок – бути тепло. Найпоширенішою пташкою є горобець. Якщо горобці зацвірінькали і оживились у дощ, то чекай ясну погоду.

Дуже чутливими до змін погоди є бджоли і мурахи. Якщо бджоли сидять у вуликах і сильно гудуть, значить скоро буде дощ, якщо бджоли не ховаються у вуликах при появі хмар і закритті неба, а продовжують літати і збирати нектар, значить дощу не буде. Ще приклад: якщо мурахи піднімаються вгору вставленою у мурашник гілочкою, то бути сухою теплою погодою. Таких прикладів можна привести багато. Усі спостереження у вигляді записів заносяться у щоденник.

Студенти повинні володіти теоретичними знаннями з метеорології, геоморфології, гідрології та фенології, які вони одержали на попередніх курсах.

Студенти повинні вміти: вимірювати температуру повітря та ґрунту, вологості повітря і атмосферного тиску, швидкості і напрямку вітру, хмарності, опадів, а також таких погодних явищ, як туман, серпанок, роса та ін.; вимірювати швидкість та фіксувати дати руху льоду і льодоходу, повного його завершення; фіксувати ерозійні і дефляційні процеси; фіксувати дату соковиділення дерев, набухання бруньок і появу перших листків; спостерігати за птахами, їх перельотом, гніздуванням, масовим співом, моментом відкладання яєць, появою пташенят.

Робочі моменти весняних спостережень в природі

Фото на пам'ять

Камеральна обробка польових даних. Підготовка і захист звіту.
Програма четвертого змістового модуля передбачає обробку всього зібраного фактичного матеріалу, оформлення та підготовку звіту про проходження навчальної польової практики, захист власних результатів і отримання заліку.

Зміст. Структура звіту. Під час камеральних робіт систематизують польові дані, готують графічний та ілюстрований матеріал (картосхеми, фотографії та ін.).

Текст звіту пишуть згідно такого орієнтовного плану:

1. Вступ, в якому висвітлюються завдання практики, час і місце її проведення, організаційні питання
2. Загальна характеристика району практики
3. Результати спостережень осінньої практики:
  - 3.1. Метеорологічні
  - 3.2. Геоморфологічні
  - 3.3. Гідрологічні
  - 3.4. Фенологічні
4. Результати спостережень зимової практики:
  - 4.1. Метеорологічні

- 4.2. Гідрологічні
- 4.3. Фенологічні
- 5. Результати спостережень весняної практики
  - 5.1. Метеорологічні
  - 5.2. Геоморфологічні
  - 5.3. Гідрологічні
  - 5.4. Фенологічні

Висновки

Список використаних джерел

Додатки

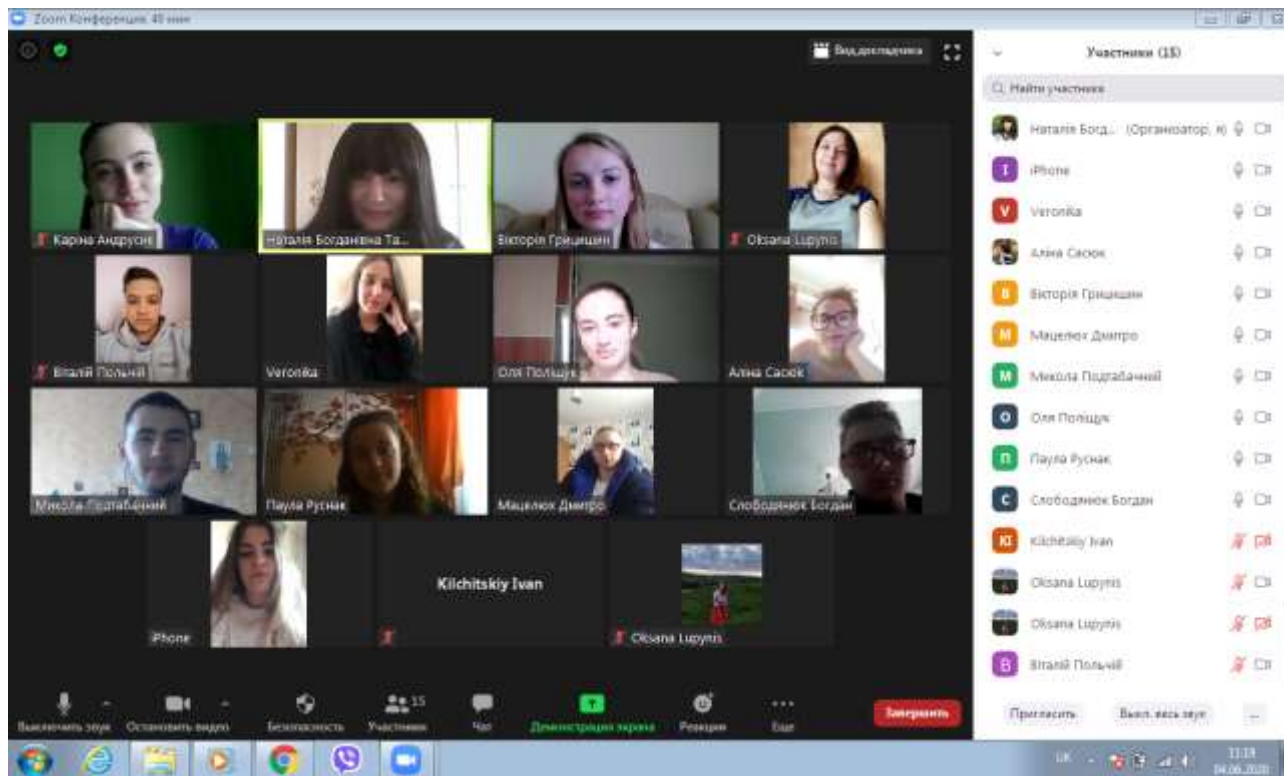
Студенти повинні знати методику складання звіту за матеріалами дослідної польової роботи.

Студенти повинні навчитись методиці проведення узагальнень результатів емпіричної роботи та підготовки і захисту звіту.

Захист результатів польової практики здійснюється побригадно в останній день практики. до звіту додаються відповідно оформлені польові щоденники членів бригади. Залік з практики проводиться у формі індивідуальної співбесіди.

ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ В УМОВИХ КАРАНТИНУ

Проте в умовах карантину ми були вимушені дещо змінити звичне проходження практики. Організувати навчальну практику дистанційно не склало особливих труднощів. Студенти працювали з сайтом погоди та спостерігали за змінами в природі на місцях проживання, а пізніше надсилали щоденники а також підготовлені презентації, а сам захист відбувався на платформі Zoom.

Скриншот захист практики

Критерії оцінювання засвоєння студентами практичних навичок та вмінь за проходження польової практики

Види робіт та звітний матеріал, що оцінюється	Отримані бали
Осіньна практика	11
Зимова практика	
Весняна практика	
Введення польового щоденника	11
Написання звіту	11
Захист звіту	
Всього балів	33

Список використаних джерел

1. Географічна енциклопедія України. Том 1. Київ: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1990. 481 с.
2. Географічна енциклопедія України. Том 2. Київ: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1990. 479 с.
3. Географічна енциклопедія України. Том 3. Київ, «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1993. 479 с.
4. Гетман В.Ф. Екскурсії з природознавства. Київ: «Радянська школа», 1983. 94 с.
5. Єлін Ю.Я., Оляницька Л.Г., Івченко С.І. Шкільний визначник рослин. Київ: «Радянська школа», 1988. 364 с.
6. Корнеев О.П. Юным фенологам. Киев: «Радянська школа», 1984. 39 с.

7. Кулініч Л.Я., Воловник С.В. Довідник з біології. Київ: «Радянська школа», 1986. 240 с.
8. Природа навколо нас. Загадки, вірші, прислів'я та приказки. Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 2007. 128 с.
9. Таранова Н. Б. Щоденник спостережень в живій і неживій природі: методична розробка для студентів 2 курсу географічного факультету напряму підготовки фахівців 014 Середня освіта (Географія), 106 Географія ОС «Бакалавр». Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2019. 118 с.
10. Фесенко Г.В., Бокотей А.А. Птахи фауни України: польовий визначник. Київ, 2002.416с.
11. Щепотьєв Ф.Л. Дендрология. Учебное пособие для вузов. Киев: «Виша школа», 1990. 287 с.

ЕКСКУРСІЯ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З БОТАНІКИ

Герц Н.В.,

доцент кафедри ботаніки та зоології

Мацюк О.Б.,

доцент кафедри ботаніки та зоології

На сьогодні одним із видів діяльності, який передбачає навчальна практика з ботаніки є екскурсії в природу, де у польових умовах студенти вивчають рослини, фотографують та збирають згідно наукових методик ботанічний матеріал для подальшого його опрацювання в лабораторії.

Згідно діючої “Інструкції щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю” (Наказ Міністерства освіти науки України від 02.10.2014 № 1124) “екскурсія” – це: “колективне відвідування до 24 годин з вихованцями, учнями, студентами визначних місць з освітньою, навчально-виховною, науковою, пізнавальною чи розважальною метою у складі організованої групи під керівництвом осіб, призначених у порядку, встановленому цією Інструкцією”. Екскурсія є організованою формою навчання і, одночасно, методом навчання. Згідно компетентнісного підходу у сучасному навчанні, екскурсії сприяють формуванню не лише предметних, а й ключових компетентностей, розвитку уміння спостерігати, аналізувати, знаходити приклади взаємозв'язку організмів і середовища, оформляти результати спостережень та оцінювати вагому роль рослин у житті людини. Разом з тим, екскурсії мають значний педагогічний ефект: виховання організаційних навичок, уміння працювати колективно; виховання естетичних почуттів, розвиток почуття прекрасного; виховання дбайливого ставлення до природи, розуміння екологічних зв'язків, єдності й цілісності природних комплексів.

Навчальна практика з ботаніки для студентів першого курсу хіміко-біологічного факультету полягає у ознайомленні та вивченні флористичного різноманіття м. Тернопіль та його околиць, особливостями їхньої морфологічної будови і способами розмноження, поширення, пристосуваннями до існування у змінних умовах середовища.

Навчальна програма з ботаніки передбачає проведення екскурсійних виходів для ознайомлення і подальшого вивчення рослин лісу та луків, рослин водойм та прибережжя. Одними з сучасних наукових підрозділів ТНПУ імені Володимира Гнатюка є дендрарій та Біблійний ботанічний сад - ділянки території, де розміщена колекція деревних рослин, за якими ведеться догляд,

вивчення їх біологічних особливостей, екології та фенології. Дендрарій і Біблійний ботанічний сад активно використовуються не лише у науково-дослідній роботі викладачів та студентів для виконання курсових і магістерських робіт, але й мають важливе значення для використання їх в навчально-виховному процесі, зокрема, для проведення екскурсій навчальної практики з ботаніки. Окрім того, екскурсійний план початкової практики передбачає відвідування та вивчення видового складу рослин Кременецького ботанічного саду.

Останнім часом, у зв'язку із погіршенням епідеміологічної ситуації, все більшої актуальності набувають методи і прийоми навчання із використанням комп'ютерної техніки та Інтернет- мережі. Одними з таких перспективних форм навчання є віртуальні екскурсії. В курсі навчальної практики з ботаніки студенти мають доступ до он-лайн екскурсій ботанічних садів України та світу, що робить процес навчання і викладання більш ефективним, цікавим, якісним та результативним.

Таким чином, екскурсія в межах навчальної практики з ботаніки є невід'ємною важливою складовою освітнього процесу, яка дозволяє не лише підвищити навчальний та науковий інтерес студентів до навчальної дисципліни, забезпечити надійне освоєння і подальшу реалізацію навчального матеріалу, а й розширює можливості викладача в процесі викладання

Список використаних джерел

1. Александрова Є. В. Віртуальна екскурсія як одна з ефективних форм організації навчального процесу // Історія України. 2010. № 10. С. 22–24.
2. Биологические экскурсии: Книга для учителя. М.: Просвещение, 1983. 224 с.
3. Про освіту: Закон України від 02.10.2014 № 1124. Дата оновлення: 14.11.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1341-14#n2> (дата звернення 15.10.2021).

АГРОБІОЛАБОРАТОРІЯ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК БАЗА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ОСНОВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

*Конончук О.Б.,
доцент кафедри ботаніки та зоології*

Навчальна практика із сільськогосподарських навчальних дисциплін, яку проходять студенти хіміко-біологічного факультету спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини), передбачає поглиблення знань із ґрунтознавства, землеробства, агрохімії, рослинництва, овочівництва, плодівництва, фітопатології, гербології тощо. Цей вид занять ставить перед студентами такі завдання, як закріплення теоретичного матеріалу, оволодіння вміннями та навичками вирощування найважливіших сільськогосподарських культур, засвоєння методики та практичних вмінь проведення польових досліджень із визначення впливу добрив, видів бур'янів і хвороб тощо, набуття навиків із відбору й аналізу взірців та опису морфологічних ознак ґрунту, ознайомлення з основними культурами України, закріплення знань із організації пришкільної навчально-дослідної ділянки та робіт у ній тощо [1].

Допомогти реалізувати зазначені завдання, як місце проведення, покликана агробіологічна лабораторія Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, яка розташована на території університету і має площу 2,14 га.

Ґрунт лабораторії – чорнозем типовий важкосуглинковий, якому властива близька до нейтральної реакція, підвищена сума увібраних основ, низька кількість легкогідролізованого Нітрогену, середня забезпеченість гумусом і рухомим Фосфором та дуже високий рівень обмінного Калію. На огороженій території закладений основний ґрунтовий розріз для вивчення морфологічних ознак ґрунту.

Агробіологічна лабораторія включає всі необхідні відділи навчально-дослідної земельної ділянки: польові й овочеві сівозміни, плодовий розсадник і сад, ділянки квітково-декоративних і лікарських культур, дендрарій, ділянки багаторічних сільськогосподарських рослин, колекційні ділянки польових і овочевих культур тощо, а також теплицю.

Наприклад, у польовій 8-пільній сівозміні та колекційній ділянці вирощується 123 види, підвиди, різновиди і сорти зернових, зернобобових, коренеплідних, бульбоплідних, прядивних, олійних і ефіроолійних та кормових культур. В овочевій сівозміні і колекційній ділянці та теплиці культивується 40 видів овочевих рослин [4]. Плодові і ягідні культури, що зростають у плодовому садку площею 0,8 га, 8-пільному розсаднику та на 2 ділянках вегетативного розмноження нараховують 34 назви [2]. Зазначене різноманіття рослин агробіологічної лабораторії охоплює майже весь видовий склад основних

сільськогосподарських культур України, що дозволяє студентам на живих об'єктах успішно вивчати їх морфологію, особливості біології та технології вирощування.

Дослідженнями встановлено, що на території агробіологічної лабораторії зростає 77 видів бур'янів, які належать до 27 ботанічних родин. Зазначені види представляють 12 біологічних груп бур'янистої рослинності із 17 відомих у сільському господарстві України. За час вивчення флори лабораторії не виявлено озимих бур'янів та представників паразитних і напівпаразитних форм, що зумовлено особливостями агротехнічного догляду полів і саду та місцевими ґрунтово-кліматичними умовами [3]. Зазначений видовий склад бур'янистої рослинності є важливою базою польових гербологічних досліджень.

На території агробіолабораторії висаджено енергетичні рослини – поле площею 5 ар. міскантусу гігантського та демонстраційні ділянки павлової, верби, тополі, сільфію пронизанолистого, сіди багаторічної, які дозволяють ознайомити студентів із рослинницьким напрямком відновлювальної енергетики.

Таким чином, структура і наповнення агробіологічної лабораторії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка є достатнім для реалізації основних завдань навчальної практики із сільськогосподарських навчальних дисциплін, які вивчаються студентами хіміко-біологічного факультету біологічного профілю та може слугувати базою для проведення занять із студентами інших спеціальностей, наприклад, 202 Захист і карантин рослин.

Список використаних джерел

1. Конончук О. Б. Навчальна практика з основ сільського господарства: навч. посіб. 3-є вид., виправ., допов. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2020. 136 с.
2. Конончук О. Б. Плодові та ягідні культури агробіолабораторії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка : навч. посіб. для самостійної роботи студентів. Тернопіль : Вектор, 2018. 48 с.
3. Конончук О. Б., Яворівський Р. Л. Бур'яни агробіолабораторії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка : навч. посіб. для самостійної роботи студентів. Тернопіль : Вектор, 2016. 92 с.
4. Конончук О. Б., Яворівський Р. Л. Каталог сільськогосподарських і бур'янистих рослин агробіолабораторії ТНПУ імені Володимира Гнатюка. 2-є вид., доп. *Центр дистанційного навчання Тернопільського національного педагогічного університету*. URL: <http://elr.tnpu.edu.ua/course/view.php?id=1487> (дата звернення: 20.06.2021).

ЗМІСТ

<i>Кузишин А.В.</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ПРОЄКТУ З ПРОБЛЕМ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	3
<i>Каплун І.Г.</i> СУЧАСНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ ЗВО	10
<i>Степанюк А.В., Міщук Н.Й., Жирська Г.Я., Барна Л.С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ПРОГРАМОЮ 014 СЕРЕДНЯ ОСВІТА «ПРИРОДНИЧІ НАУКИ»	16
<i>Лабашук О.В.</i> ФОЛЬКЛОРНА ПРАКТИКА: ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА ТА ПЕРША СПРОБА НАУКОВОЇ РОБОТИ	25
<i>Дідук-Ступ'як Г.І.</i> , СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ДЛЯ МАГІСТРАНТІВ-СЛОВЕСНИКІВ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	28
<i>Наливайко М.Я.</i> РОЛЬ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА	31
<i>Москалюк Н.В., Пида С.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ФІЗІОЛОГІЇ РОСЛИН В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	33
<i>Данилевич М.М.</i> АРХІВНО-КРАЄЗНАВЧА ПРАКТИКА ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА	36
<i>Головата Л.М.</i> КРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ В АВТОРСЬКИХ ДИДАКТИЧНИХ МАТЕРІАЛАХ ПРАКТИКАНТІВ-ФІЛОЛОГІВ	38
<i>Кондрацька Л.А.</i> СУЧАСНА МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА – МІСТ МІЖ АКАДЕМІЧНОЮ ОСВІТОЮ І ПЕРФОРМАНСОМ	43
<i>Огнистий А.В., Власюк Р.А.</i> ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	46
<i>Обіход І.В.</i> ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	49

Головацька Ю. Б. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ	53
Серняк О.М. ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНИХ МОВ. МЕТОДИЧНІ ВИМОГИ ДО УРОКУ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	55
Пацалюк І.І. ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.12 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО)	58
Замора Я.П., Бурега Н.В. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ У СФЕРІ ЛОГІСТИКИ	62
Ороновська Л.Д. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ МИСТЕЦТВ ТНПУ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА	64
Таранова Н.Б. ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ З МЕТЕОРОЛОГІЇ І КЛІМАТОЛОГІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ГЕОГРАФІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	68
Кіцак В.М. ПОЛЬОВА ПРАКТИКА ЯК ВАЖЛИВИЙ МЕТОД ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, ЗДОБУТИХ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ «ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА» ТА «АРХЕОЛОГІЯ»	81
Таранова Н.Б. ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ З СЕЗОННИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ В ПРИРОДІ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ГЕОГРАФІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	91
Герц Н.В., Мацюк О.Б. ЕКСКУРСІЯ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З БОТАНІКИ	104
Конончук О.Б. АГРОБІОЛАБОРАТОРІЯ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК БАЗА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ОСНОВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	106

Підписано до друку 13.12.2021.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 80 г/м². Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 3,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 08/20/2-1

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. +38 (097) 988-53-23

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.